

TEMAHEFTE

om språklig og
kulturelt mangfold

Marit Gjervan (red.)

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

Innholdsfortegnelse

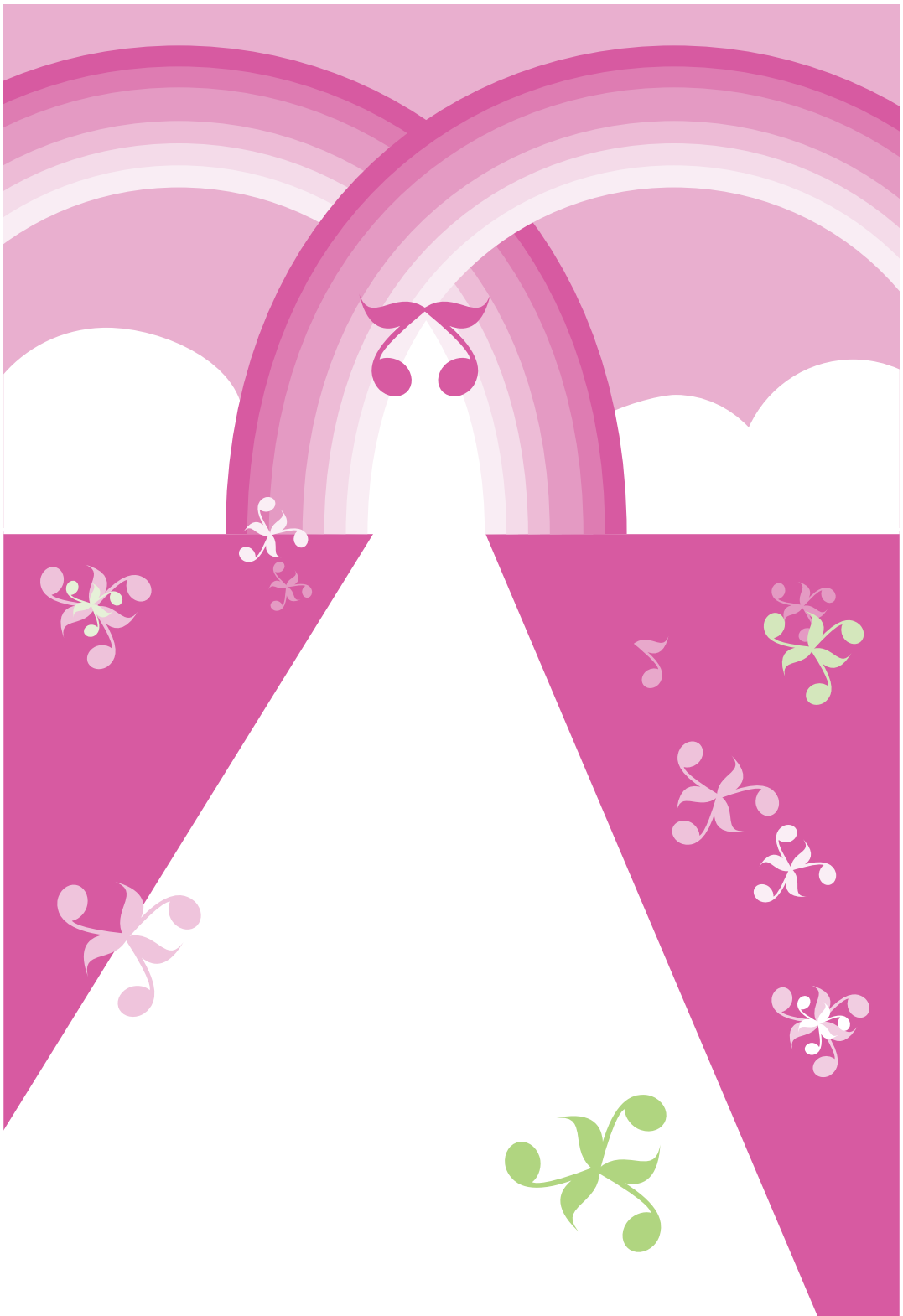
Forord	3
Innledning	5
Mangfold og fellesskap i barnehagen – et ressursperspektiv	6
En flerkulturell barnehage – eller en barnehage med minoriteter	7
Mangfold som ressurs eller problem?	8
Begreper i en flerkulturell hverdag	10
Personalets kompetanse	12
Holdninger, kunnskaper og ferdigheter	13
Personale med minoritetsbakgrunn	13
Hvem er premissleverandører i barnehagen?	14
Flerkulturell kompetanse	17
De voksnes innsikt i barnas livsverden	20
Barnehagen og barns identitetsutvikling	22
Hvem er jeg?	23
Sammensatte identiteter	24
Språk og identitet	26
Synliggjøring av mangfold – identitetsbekreftelse og perspektivutvidelse i barnehagen	29
Med flere språk i barnehagen	30
Personalets holdninger og kunnskaper	32
Tospråklig utvikling og læring i barnehagen	32
Morsmålet og kunnskapstilegnelse – tospråklig assistanse	34
Norsk som andrespråk	35
Barns medvirkning i egen hverdag	38
Samarbeid med foreldre	40
Barnehagen - en møteplass med rom for mangfold?	41
Personalets kompetanse i møte med foreldrene	41
Gode dialoger	42
Maktperspektivet i relasjonene	44
Inkludering og deltakelse	45
Ulike former for samarbeid	46
Foreldrenes muligheter til reell deltakelse	48
Samarbeid med andre instanser	49
Litteratur og nettressurser	50

Forord

Ny rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver trer i kraft 1. august 2006. For å støtte barnehagens arbeid med innføring av planen, har Kunnskapsdepartementet fått utarbeidet en serie temahefter. Temaheftene er ment som inspirasjon og grunnlag for refleksjon i arbeidet med ulike temaer knyttet til barnehagens innhold og oppgaver. Innholdet i temaheftene står for forfatterens regning. Jeg takker samtlige forfattere og andre som har deltatt i arbeidet med heftene for innsatsen og samarbeidet, og ønsker lykke til med et fortsatt godt arbeid med barnehagens innhold.

Øystein Djupedal
Kunnskapsminister

Innledning

Det norske samfunnet er mer sammensatt og komplekst enn tidligere. Ulike språklige, kulturelle og religiøse uttrykk preger på ulikt vis samfunnet vårt. Det at befolkningen i Norge preges av mangfold får også konsekvenser for barnehagene. Barn kommer til barnehagen med forskjellige behov, ressurser og ønsker. Hvordan ivaretar personalet i barnehagene språklig og kulturelt mangfold slik at alle barn får gode utviklings- og aktivitetsmuligheter i barnehagen? Hvordan bidrar barnehagen til likeverdighet, deltakelse og inkludering i barnehagen og samfunnet for øvrig? Hvordan kan barnehagen være en god språkopplæringsarena for barn med ulike morsmål?

Temaheftet er et supplement til *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver 2006* (Kunnskapsdepartementet 2006a). Heftet omhandler barnehagens innhold, arbeidsmåter og oppgaver i et flerkulturelt perspektiv. Det finnes ingen fasitsvar på hvordan man skal utvikle en *flerkulturell barnehage*. Heftet har til hensikt å utfordre barnehagens personale til å reflektere kritisk over hvordan mangfold håndteres og blir synliggjort i barnehagens ordinære virksomhet, samt å stimulere til å velge innhold og arbeidsmåter som fremmer likeverd og som ivaretar ulike barns behov.

Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO) har hatt det faglige ansvaret for temaheftet, hvor ulike forfattere har bidratt: Katrine Giæver er fagkonsulent for tospråklig kompetanse i bydel Gamle Oslo, Målfrid Bleka er pedagogisk leder i Rosenhoff barnehage i Oslo, Ferruh Özalp er høskolelektor ved Høgskolen i Oslo. Marit Gjervan er rådgiver ved NAFO og er medforfatter og ansvarlig redaktør for temaheftet. Astrid Øygarden Mjelve har deltatt i en referansegruppe sammen med forfatterne.

Heftet er delt inn i fem kapitler: *Mangfold og fellesskap i barnehagen – et ressursperspektiv* er skrevet av Marit Gjervan. *Personalets kompetanse og kompetansebehov* er skrevet av Katrine Giæver. *Barnehagen og barns identitetsutvikling* er skrevet av Ferruh Özalp. *Med flere språk i barne-hagen* er skrevet av Marit Gjervan. *Samarbeid med foreldre* er skrevet av Målfrid Bleka.

Til hvert kapittel er det laget spørsmål til refleksjon som kan bidra til å øke bevisstheten og bedre kompetansen hos personalet i barnehagen. Heftet inneholder også praksisfortellinger som kan brukes som utgangspunkt for erfarings- og kunnskapsutveksling. Fortellingene er hentet fra forfatterne selv, og er anonymisert.

Mangfold og fellesskap i barnehagen – et ressursperspektiv

Norge kan i dag sies å være et samfunn hvor språklig, kulturelt og religiøst mangfold preger ulike samfunnsarenaer. Det at befolkningen og samfunnet er mangfoldig innebærer at personalet i barnehagene forholder seg til mangfold og kompleksitet som en del av barnehagens hverdag. I barnehagen møtes ulike voksne og barn med forskjellige ønsker, behov og forutsetninger.

En flerkulturell barnehage – eller en barnehage med minoriteter?

Ofte omtales barnehager hvor det er barn med minoritetsbakgrunn som *flerkulturelle barnehager*. Utgangspunktet for å omtale barnehagen som *flerkulturell* er ofte at barnehagen har en stor andel barn med minoritetsbakgrunn. Betegnelsen brukes altså ofte med utgangspunkt i egenskaper hos barna og foreldrene, og ikke med utgangspunkt i hvorvidt den enkelte barnehagen har en pedagogisk teori og praksis som tar utgangspunkt i flerkulturelle perspektiver. Barnehager som har få barn med minoritetsbakgrunn omtales derfor ofte som *litt* flerkulturelle, mens barnehager med høy andel av barn med minoritetsbakgrunn ofte defineres som *veldig* flerkulturelle. Målet må være at barnehagene skal gå fra å være barnehager *med minoriteter* til å være *barnehager med en flerkulturell pedagogisk teori og praksis* (Hauge 2004, Utdannings- og forskningsdepartementet 2003). Dette innebærer at ledelsen og personalet i barnehagene må sørge for endring og utvikling som er tilpasset en flerkulturell situasjon, gjennom kritisk refleksjon og fornyet kunnskap. Barnas språklige og kulturelle bakgrunn må få en konsekvens for barnehagens pedagogiske innhold, arbeidsmåter og organisering. I en barnehage med en flerkulturell pedagogisk teori og praksis:

- ser personalet på det språklige, kulturelle og religiøse mangfoldet blant barn, foreldre og personale som en *normaltilstand*, og bidrar til at mangfold er en naturlig del av hverdagen i barnehagen
- ivaretar personalet barnas rett til å være annerledes i fellesskapet
- blir behovene for tilrettelegging for barn med minoritetsbakgrunn organisert som en naturlig del av barnehagens ordinære virksomhet

- er alle inkludert i barnehagens fellesskap – og man benytter ikke *vi og de* som kunstige barrierer mellom barn, foreldre og personale med majoritets- og minoritetsbakgrunn. Barn, foreldre og personale med majoritets- og minoritetsbakgrunn er en del av det flerkulturelle fellesskapet i barnehagen (Gjervan, Andersen og Bleka 2006).

Mangfold som ressurs eller problem?

«Barnehagen skal være et miljø hvor ulike individer og ulike kulturelle ytringer møtes i respekt for det som er forskjellig. Å belyse ulikhetene og det som er felles kan gi grunnlag for forståelse og innsikt» (Kunnskapsdepartementet 2006a:18).

Det å forholde seg til språklig, kulturelt og religiøst mangfold i barnehagen kan ses på som en ressurs og en positiv utfordring, men kan også møtes som et problem og en uønsket situasjon. De to ulike tilnærmingene får konsekvenser for barnehagen som pedagogisk institusjon.

Mangfold kan være en integrert del av barnehagens pedagogikk, innhold og organisering, hvis ledelsen og personalet gir rom for det og tar konsekvensen av mangfoldet i utviklingen av barnehagen. Vi kan da si at personalet har en *ressursorientert tilnærming til mangfold* (Gjervan, Andersen og Bleka 2006, Hauge 2004). En ressursorientert tilnærming til mangfold innebærer at:

- språklige, kulturelle og religiøse forskjeller ses på som en berikelse for fellesskapet i barnehagen
- ulike språk, kulturer og religioner anerkjennes og synliggjøres i barnehagens innhold, planer og organisering
- alle barn, foreldre og personale er inkludert i barnehagens flerkulturelle fellesskap
- barnehagen har en flerkulturell pedagogisk forankring.

Det er ikke alltid slik at mangfold blir møtt med en ressursorientert tilnærming fra personalet i barnehagen. Personalet kan også ha en *problemorientert tilnærming* til språklig, kulturelt og religiøst mangfold. En slik tilnærming til mangfold kan få negative konsekvenser for barnas selvoppfatning og deres muligheter for en positiv utvikling og læring i barnehagen. Personalets holdninger til mangfold vil også få konsekvenser for kvaliteten på samarbeidet med foreldre og foresatte, og deres muligheter til medvirkning og bestemmelse. En problemorientert tilnærming til mangfold i barnehagen innebærer at:

- annerledeshet og forskjeller ses på som et problem og hinder for barnehagens arbeid
- språklig, kulturelt og religiøst mangfold underkommuniseres eller ignoreres i barnehagens hverdag – manglende anerkjennelse
- barn, foreldre og personale med majoritetsbakgrunn utgjør vi-fellesskapet i barnehagen

- målet for barnehagens arbeid er «norskhet»; språklig og kulturelt – altså en monokulturell pedagogisk forankring.

Det er ikke nødvendigvis slik at noen barnehager bare er ressursorienterte, mens andre igjen bare har en problemorientert tilnærming til mangfold. Disse to kategoriene kan likevel fungere som analyseverktøy for å se på arbeidet i egen barnehage med et kritisk, reflekterende blikk.

I norske skoler og barnehager har det vært tradisjon for en monokulturell pedagogisk forankring (Pihl 1999). Man har tatt utgangspunkt i norsk språk og norske kulturelle uttrykksformer og tradisjoner. Det norske storsamfunnet har blitt betraktet som et homogent samfunn der likhet har vært sett på som en viktig faktor for samfunnsutviklingen. Likevel har mennesker med ulike språklige, kulturelle og religiøse bakgrunner alltid vært en del av vårt samfunn, sett i lys av den samiske urbefolkningen og de nasjonale minoritetene (kvener og tatere). Det har også alltid vært språklige, kulturelle og religiøse forskjeller innad i majoritetsbefolkningen. Befolkningen i Norge i dag er også mer sammensatt enn noen gang. Små og store mennesker har like og ulike erfaringer og kunnskaper, morsmål kan være så mye mer enn norsk, og det finnes mange oppfatninger om hva som er riktig eller galt. Denne kompleksiteten må personalet i barnehagen forholde seg til i det daglige arbeidet. Man må møte kompleksitet og uorden og tåle at ikke alle spørsmål har et enkelt svar.

Begreper i en flerkulturell hverdag

Zahra er 3 år og har akkurat begynt i barnehagen. Hun og familien har nylig kommet til Norge fra Iran. På Zahras avdeling har alle barna familier med bakgrunn fra ulike steder i verden, fra Somalia, Eritrea, Irak, Iran, Kurdistan og Tyrkia. De fleste ansatte på avdelingen har også minoritetsbakgrunn, men to av de ansatte har majoritetsbakgrunn. Zhara omtaler de to ansatte med majoritetsbakgrunn som «de to utlendingene» når hun snakker med mamma om de voksne på avdelingen.

(Førskolelærer)

Når det skrives eller snakkes om temaer knyttet til språklig, kulturelt og religiøst mangfold opplever vi ofte begreper som er vanskelige å forholde seg til. Hva som er politisk eller faglig korrekt endrer seg i tid og kontekst. Vi skiller ofte mellom grupper i samfunnet, mellom *vi* og *de andre*. Vi definerer oss blant annet gjennom å skape tilhørighet til mennesker som vi opplever som like som oss, og lager skiller til mennesker som vi opplever som annerledes enn oss selv. Vi lager skiller mellom kvinner og menn, heterofile og homofile, rike og fattige, kristne og muslimer, unge og eldre og majoritet og minoritet. Når vi i dette heftet bruker begrepene minoritet og majoritet, knytter vi begrepene til språklig, kulturell og religiøs bakgrunn.

For å kunne skape et inkluderende fellesskap i barnehagen er det viktig at personalet reflekterer kritisk over hvem som defineres inn i og ut av barnehagens vi-fellesskap. Noen ganger kan man høre uttalelser som «vi norske», «våre norske verdier», «våre barn», eller «foreldre med minoritetsbakgrunn er sånn», «norske foreldre er sånn». Barn og foreldre med minoritetsbakgrunn blir ofte satt i båsen *de andre*, de som er annerledes. Hva gjør dette med barn og foreldre som har minoritetsbakgrunn? I hvor stor grad får de muligheten til å oppleve likeverd, inkludering og deltakelse i barnehagens hverdag? Hva gjør dette med barn og foreldre med majoritetsbakgrunn? Hvordan får de muligheten til å oppleve seg selv som del av et flerkulturelt fellesskap med rom for forskjellighet? Gjennom en aktiv og kritisk refleksjon over egne holdninger, kunnskaper og handlinger kan barnehagens personale møte alle barn og voksne i barnehagen på en likeverdig og inkluderende måte.

Innenfor den offentlige diskursen er betegnelser på mennesker med innvandrere eller minoritetsbakgrunn i stadig endring. Noen begreper kan oppleves som mer krenkende og nedverdiggende enn andre. NRK Østlandssendingen (2003) har laget en liste over begreper som de mener kan oppleves som krenkende og bidra til å skape avstand mellom mennesker. Begreper som fremmedspråklig, fremmedkulturell, utlending, neger, mulatt, eksotisk, farget, utenlandsk opprinnelse, våre nye landsmenn og fjernkulturell kan virke stigmatiserende og skape større avstand mellom mennesker i samfunnet (Gjervan, Andersen og Bleka 2006, NRK Østlandssendingn 2003). Slike begreper kan virke nedlatende og krenkende for dem som blir omtalt på slike måter, og de ansatte i barnehagene bør derfor unngå å bruke disse begrepene.

Det er problematisk å skulle finne de rette begrepene og betegnelse på individer og grupper i samfunnet og barnehagen. Det er også individuelt hvordan den enkelte opplever å bli omtalt av andre. Det er viktig å være kritisk til de begrepene og merkelappene man setter på andre, og hvilken hensikt disse har. I mange sammenhenger er det lite relevant å omtale hverandre som minoritet, majoritet, innvandrere, etterkommer eller norsk. Når slutter man egentlig å være innvandrere? Hva vil det si å være norsk?

I dette temaheftet velger vi å bruke begrepene barn/voksne med minoritetsbakgrunn og barn/voksne med majoritetsbakgrunn. Selv om vi plasserer barn, foreldre eller personale inn i disse gruppene, er det viktig å huske at dette ikke er ensartede grupper med barn. Vi velger å bruke betegnelse minoritets og majoritetsbakgrunn, fordi dette er en betegnelse som i dag brukes både i offentlige dokumenter og innenfor fagmiljøene.

Refleksjonsspørsmål:

- Hva slags tilnærming har personalet i vår barnehage til språklig, kulturelt og religiøst mangfold?
- Hvilke konsekvenser får det for barnehagens innhold, planer, arbeidsmåter og organisering at barne-, foreldre- og personalgruppen består av mennesker med ulike bakgrunn?

Personalets kompetanse

Barnehagene er i stor grad basert på norske tradisjoner når det gjelder innhold og arbeidsmåter. Etnisk norske førskolelærere, assistenter og fagarbeidere blir gjerne premissleverandører i barnehagen – ofte uten å være klar over det selv. For dem er ofte de grunnleggende norske verdiene selvsagte. For å klare å endre et system, må man ha mulighet til reell deltakelse og innflytelse. Alle i personalgruppen må være med og ta ansvar for at påvirkningen blir gjensidig slik at ulike kunnskaper og erfaringer får plass i utformingen av barnehagens innhold, arbeidsmåter, planer og organisering.

Gjensidig påvirkning må ligge til grunn når barnehagen skal bygge opp om
«respekt for menneskeverd og retten til å være forskjellige»

(Kunnskapsdepartementet 2006a:10).

Holdninger, kunnskaper og ferdigheter

«Som pedagogisk samfunnsinstitusjon må barnehagen være i endring og utvikling. Barnehagen skal være en lærende organisasjon slik at den er rustet til å møte nye krav og utfordringer. Kvalitetsutvikling i barnehagen innebærer en stadig utvikling av personalets kompetanse»

(Kunnskapsdepartementet 2006a:16).

For at barnehagen skal kunne ivareta språklig og kulturelt mangfold blant barn og voksne er det viktig å se på hva slags kompetanse som finnes i personalgruppen. Hvilke holdninger, kunnskaper og ferdigheter har barnehagens personale som gjør at de kan tilrettelegge for gode utviklings- og læringsmuligheter for alle barn?

Personale med minoritetsbakgrunn

Felles for personale med minoritetsbakgrunn, slik vi velger å definere dem her, er at de har en følelsesmessig og kulturell forankring til flere land enn Norge, og at de har en flerspråklig kompetanse. Dette er på ingen måte en ensartet gruppe mennesker. Noen kan ha hatt sin barndom og oppvekst i et annet land enn Norge. Andre har vokst opp i Norge, men har foreldre som er vokst opp i et annet land. Noen medarbeidere med minoritetsbakgrunn er ansatt som pedagoger, assistenter eller fagarbeidere i barnehagens ordinære grunnbemanning. Andre er ansatt som tospråklige assistenter, som ofte ikke utgjør en fast del av barnehagens grunnbemanning.

Tospråklige medarbeidere kan være en viktig ressurs med tanke på barnas flerspråklige utvikling, både når det gjelder utviklingen av morsmålet og norsk som

andrespråk. De kan også ha kunnskaper og erfaringer om migrasjon eller det å tilhøre en minoritet, som kan være viktig for det øvrige personalet i barnehagene. Mange tospråklige medarbeidere har i tillegg til språkkunnskaper i barnas morsmål, også god kjennskap til deler av familienes kulturelle eller religiøse bakgrunn. De kan ha forutsetninger for å forstå noen av de erfaringene, kunnskapene, verdiene, skikkene og virkelighetsoppfatningene barna har med seg hjemmefra. Dette er en kompetanse det er stort behov for når barnehagen skal ivareta barna og deres foreldre. Der det etnisk norske personalet kanskje kommer til kort, kan tospråklige medarbeidere hjelpe til med å utvide forståelsen (Giæver i Mørk 2003).

Ansatte med minoritetsbakgrunn kan ha erfaringer og kunnskaper som gjør at de kan betrakte barnehagen med et annet perspektiv enn ansatte med majoritetsbakgrunn. Dette kan de også ha felles med foreldre med minoritetsbakgrunn.

Det tok lang tid før jeg forsto at folk i Norge hadde egen pynt til de forskjellige høytidene, for eksempel julepynt og påskepynt. I mitt hjemland bruker vi den samme pynten til alle høytider. Første gang jeg skulle lage en bursdagskrone i barnehagen trodde jeg at jeg hadde sett så nøye hvordan det ble gjort, så jeg sa jeg kunne ordne alt selv. Da barnet skulle få kronen begynte de andre voksne å le. Jeg hadde pyntet den med klistremerker som hadde julemotiv, og dette var på våren. De andre var snille og sa at det ikke gjorde noe, men jeg forsto jo selv at det var feil. Det er så mange sånne bitte små ting man må lære seg. Det er ikke alltid så hyggelig å framstå som komisk og dum heller.

(Tospråklig assistent)

Det er så mange ting som kan virke selvsagte for den som har bodd i Norge i hele sitt liv. Det er mye å lære når man begynner å jobbe på en norsk arbeidsplass – små og tilsynelatende enkle ting som i eksemplet over, og større og mer alvorlige ting. Det som oppleves naturlig for noen, kan virke nytt og annerledes for andre.

Hvem er premissleverandører i barnehagen?

Bourdieu bruker begrepet kulturell kapital for å beskrive summen av erfaringer som preger oss gjennom hele livet. (Danielsen og Hansen 1999). Dette kan tolkes som kunnskap man har uten å egentlig være klar over at man har den. Kunnskapene er blitt gjort til en naturlig del av en selv, og man reflekterer ikke alltid over at disse er lært. I Norge oppfattes det nærmest som en naturlov at små barn har godt av å sove ute i vognen selv om det er kuldegrader, og at det er greit at barn blir skitne når de leker ute. Man reflekterer ikke nødvendigvis over at dette oppleves forskjellig av ulike mennesker, avhengig av hvor i verden man har vokst opp.

Da jeg begynte å jobbe i norsk barnehage var det mye jeg syntes var rart. De voksne lot barna gå rundt og være skitne ute. Jeg tenkte at det var flaut når foreldrene kom og hentet dem. Det så jo ut som de ikke hadde fått omsorg på flere timer. Jeg syntes det var rart at barna sov ute om vinteren når det var kuldegrader. Aller rarest syntes jeg det var når de sang «Fader Abraham har fire sønner...» De hadde laget masse tøys ut av et av de helligste navnene vi har i vår religion. Den gangen synes jeg det var rart, nå er jeg vant til det. (Tospråklig assistent)

Denne tospråklige assistenten har ikke aktivt gått inn for å forandre barnehagens innhold, til tross for at hun har opplevd at mange av foreldrene har hatt de samme reaksjonene som hun selv har hatt. For henne har løsningen vært å ta tiden til hjelp for å venne seg til det som er annerledes. Assistenten var klar over at flere av foreldrene med minoritetsbakgrunn ville tolke det at barna var skitne som et tegn på at de hadde fått lite omsorg, og hun syntes dette var ubehagelig i møte med foreldrene. Likevel har hun ikke drøftet disse motsetningene med sine kollegaer. Hun har hatt kunnskap om foreldrenes holdning til barneoppdragelse, men hun har valgt å holde den for seg selv. Hun valgte å la foreldrene være misfornøyde framfor å diskutere dette med sine kollegaer. Kanskje hun ville ha valgt annerledes hvis hun hadde følt seg sikker på at personalet hadde lyttet til henne og tatt hennes kunnskap på alvor? Det er ikke selvsagt at tospråklige assistenters kunnskaper og erfaringer blir benyttet i det daglige arbeidet i barnehagen. Dette avhenger blant annet av hvorvidt barnehagen har en ressursorientert tilnærming til mangfold, og gir rom for ulike perspektiver og kompetanser.

En annen tospråklig assistent fortalte at hun hadde jobbet med tilvenning av et søskenpar med thailandsk bakgrunn i barnehagen i januar måned.

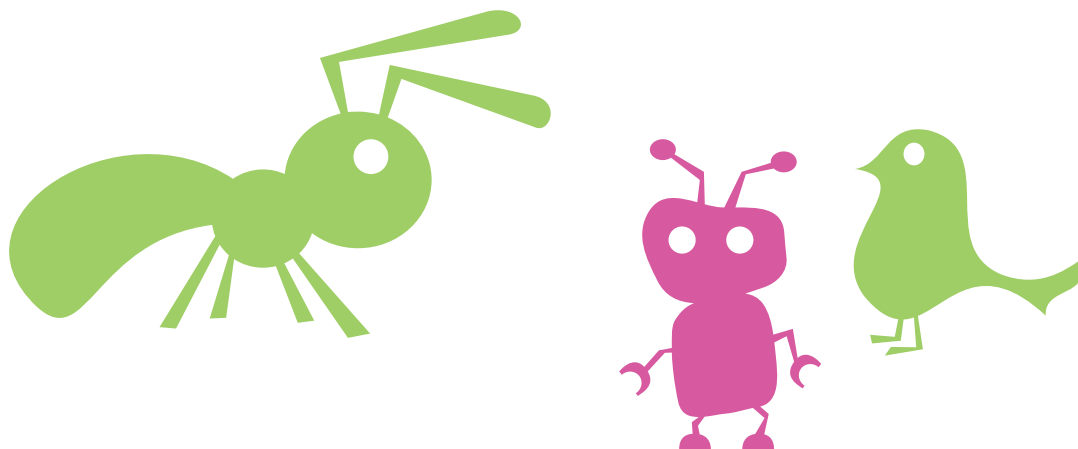
Det var så mye som var rart for dem. Barnehagen er veldig forskjellig fra hvordan de har det hjemme. Språket, maten, lekene, alt sammen. De syntes det var helt forferdelig å være ute. Jeg forsøkte å forklare det til førskolelæreren og foreslo at jeg kunne være inne sammen med dem den første tiden. De er jo ikke vant til å være så lenge ute om vinteren selv om de er født i Norge. Foreldrene deres har ikke pleid å ta dem med ut sånn som de norske gjør. Men førskolelæreren sa bare at de måtte venne seg til å være ute. Jeg tror ikke hun forsto hvor rart det er for dem, og at det kunne vært lurt å ta litt om gangen. Min jobb ble bare å sitte og trøste dem ute, for de gråt hele tiden. Jeg tror ikke det førte til at de ble så glade i vinteren akkurat. (Tospråklig assistent)

Dette er et eksempel på en tospråklig assistent som har forsøkt å gi noe av sin kunnskap videre til førskolelæreren. Når førskolelæreren ikke har forståelse for hvor mye som kan virke fremmed for enkelte barn som begynner i barnehagen, kan det imidlertid bli vanskelig. En tolkning av eksempelet over kan være at førskolelæreren opplevde gleden av å være ute om vinteren som naturlig for alle barn. Kanskje var dette så selvsagt for henne at den tospråklige assistentens innvendinger ble uforståelig. Assistentens kunnskap passet kanskje ikke inn i førskolelærerenes virkelighetsoppfatning. Hvem er det som blir premissleverandør for kunnskaper i barnehagen? I begge de foregående eksemplene hadde de tospråklige assistentenes kunnskaper og erfaringer om barnas bakgrunn liten betydning når det gjaldt å endre barnehagens innhold og arbeidsmåter.

Den kulturelle kapitalen som det etnisk norske personalet innehar stemmer som regel godt med de verdier og tradisjoner barnehagesystemet bygger på. Derfor kan det være lettere for etnisk norsk personale å tilpasse seg barnehagen. Personale med majoritetsbakgrunn kan lett oppleve kunnskapen de har som naturlig, og barnehagens innhold betraktes gjerne som selvfølgelig verdier som alle bør ta opp i seg (Giæver i Mørk 2003). Hvis tospråklige medarbeideres kompetanse blir etterspurt og gjort gyldig i barnehagen, kan innholdet bedre tilpasses de verdiene og den kompetansen barn og foreldre har med seg til barnehagen. På den måten blir det lettere å skape gode dialoger, og innholdet i barnehagen kan bli meningsfylt for alle parter.

Flerkulturell kompetanse

Tospråklige assistenter kan fungere som brobyggere mellom barnas hjem og barnehagen. For at barn med ulik språklig og kulturell bakgrunn skal få størst mulig utbytte av å gå i barnehagen, er det viktig at de opplever gjenkjenning og identitetsbekreftelse på samme måte som barn med majoritetsbakgrunn ofte gjør. Dersom tospråklige assistenter skal kunne fungere som brobyggere, er det viktig at ledelsen og de ansatte ønsker å skape en barnehage preget av mangfold. Det er med utgangspunkt i refleksjoner over egne verdier og handlinger at det kan åpnes for diskusjoner om innholdet i barnehagen (Kunnskapsdepartementet 2006a).

Det er ikke så mange av minoritetsforeldrene i vår barnehage som liker foreldremøter. De synes det er vanskelig å si noe når det er så mange norske foreldre som snakker – det er ikke så lett å si noe høyt på andrespråket ditt når det er mange som hører på. Jeg sa det til førskolelæreren, og nå har vi foreldretreff fra klokka tre til fem to ganger i året isteden. Det er mange flere som kommer, for det føles ikke så skummelt. Og vi får alltid tatt opp det vi skal selv om det er fest og ikke møte. Det er flere som tør å si noe også.

(Tospråklig assistent)

Her har den tospråklige assistenten fått mulighet til å påvirke barnehagens arbeidsmåter. Foreldremøtene er gjort om til treff der alle kan føle seg komfortable, og personalets mål om å gi informasjon til foreldrene er ivaretatt. I en mer uformell situasjon er det nok også lettere for foreldrene å ta opp ting med barnehagepersonalet.

Personalet som rollemodeller for barna

Personalet i barnehagen er viktige rollemodeller for barna, og deres holdninger og handlinger knyttet til språklig og kulturelt mangfold blir derfor svært viktig for barnas utvikling av sosial kompetanse. Når barnehagens ledelse og personalgruppen, har en ressursorientert tilnærming til mangfold kan dette bidra til inkludering og forebygge diskriminering mellom barna. Den flerkulturelle barnehagen kan bli et fellesskap der alle er inkludert.

I en barnehage gikk det flere tamilske barn, og personalet hadde engasjert en tospråklig assistent til å arrangere tamilske uker i barnehagen. Alle barna fikk lære om Sri Lanka og alt spennende som finnes der av dyreliv, blått hav, språk og kultur. De hadde spist tamilsk mat, fått navnet sitt skrevet med tamilske bokstaver, og de hadde lært noen ord på tamil. Noen uker etter kom det en ny arabisktalende tospråklig assistent til avdelingen. De første han traff var et par etnisk norske barn, og han fortalte litt om hvorfor han var kommet, og spurte om de kunne noe arabisk. Barna så opp på han med beklagende mine og svarte: «Nei, vi kan bare tamilsk, vi!»

(Førskolelærer)

Det er viktig å ta utgangspunkt i det mangfoldet som omgir barna, og å lære dem å håndtere det at vi er forskjellige. Alle barn som går i barnehager som preges av mangfold får med seg ekstra ressurser i form av å forstå at virkeligheten kan oppleves forskjellig ut fra hvilket ståsted man har. Det skal synes på et etnisk norsk barn at det går i en flerkulturell barnehage (Skoug 1999). Hvis de voksne er opptatt av å snakke om det som er forskjellig på en positiv måte, vil den flerkulturelle barnehagen bli en berikelse for barna. De har en unik mulighet til å utvikle sine perspektiver og ha respekt og forståelse for det som er annerledes (Kunnskapsdepartementet 2006a).

Det var så hektisk i barnehagen, mange var syke, men personalet hadde allikevel klart å lage pizza som ekstra fredagskos til barna. Det var nettopp begynt ei ny jente, Sarah fra Somalia på avdelingen, og hun kunne ikke noe norsk ennå. Pizzaen var kommet på bordet, men en stund ble barna sittende alene mens den voksne var på kjøkkenet. Da jeg kom forbi døren, ropte ei etnisk norsk jente meg inn og sa: «Vet du om det er svinekjøtt i pizzaen? Vi tror Sarah er muslim, og Halimo er ikke her så vi kan få spurt henne!»

(Barnehagestyrer)

I dette eksemplet hadde barna så mye kunnskap på forhånd at de kunne løse en relativt komplisert problemstilling på egen hånd. De var klar over at Sarah kom fra Somalia og at mange av de som er fra Somalia er muslimer. De hadde forståelse for at hun ikke kunne snakke norsk, men at hun snakket somali med Halimo, den tospråklige assistenten. De visste at det er viktig for muslimer å ikke spise svinekjøtt, og de trengte bare en voksen til å bekrefte eller avkrefte om det var svin i pizzaen. På en omsorgsfull måte tok de vare på Sarah som var ny i barnehagen.

Det er viktig å være klar over at slike kunnskaper og holdninger ikke kommer av seg selv bare fordi det går barn med ulik kulturbakgrunn i barnehagen. Det er personalet som må sørge for å gi barna de redskapene de trenger for å handle innenfor en flerkulturell virkelighet. For å gi barna flerkulturell kompetanse, må barnehagens ledelse sørge for at personalets ulike kunnskaper og erfaringer blir anerkjent og gjort gyldig i hele barnehagens virksomhet. Slik kan de voksne være gode rollemodeller for barna.

De voksnes innsikt i barnas livsverden

På mandager pleier vi å bruke samlingsstunden til å fortelle om hva vi har gjort i helgen. Jeg lurer på om vi må slutte med det, for mens de etnisk norske barna forteller i vei, svarer de tospråklige barna bare «ingenting». Slik er det når de har vært på ferie i hjemlandet også. Jeg vil jo gjerne høre om hvordan de har hatt det, men jeg vet liksom ikke hva jeg skal spørre om. (Førskolelærer med majoritetsbakgrunn)

For den voksne kan det være en utfordring å få i gang en god samtale med et barn om noe du ikke har direkte erfaring med selv. For en som har vært på påskefjellet, er det ikke så vanskelig å finne samtaleemner med et barn som har tilbrakt påsken på hytta på fjellet. Hva da når de voksne i barnehagen kanskje ikke har så mye erfaring med det noen av barna opplever hjemme? Felles referansepunkter vil alltid være der, selv om man ikke har direkte erfaring med det barnet har opplevd. De er bare litt mer skjult. Noen ganger kommer barn tilbake etter sommerferien og har vært på ferie i familiens opprinnelsesland, eller

de har feiret divali eller id hjemme. Det er viktig at også slike erfaringer gjøres gyldige i barnehagen. Personale med minoritetsbakgrunn kan bidra til at ulike barn får synliggjort sine opplevelser i barnehagen fordi de ofte har større innsikt i barnas og familienes livsverden. Å ha bilder, klær og andre gjenstander fra barnas hjemmemiljø i barnehagen kan også inspirere til både lek og fortellinger om barnas opplevelser (Nygård i Mørk 2003).

For et barn kan det være vanskelig alene å skulle klare å formidle sine opplevelser til andre barn eller voksne som ikke har lignende erfaringer. Ved hjelp av en voksen som deler noen av erfaringene og som kan bringe forskjellighet inn på avdelingen, kan de gjøre sine opplevelser og sin kompetanse mer synlig.

En irakisk gutt hadde gått lenge i barnehagen da vi plutselig oppdaget at han kunne lese arabisk helt flytende. Det var en vikar på avdelingen som kunne arabisk som oppdaget det. Da vi sa det til moren, sa hun at hun ikke hadde villet fortelle om det, fordi hun hadde forstått det som at vi nordmenn er litt skeptiske til at barna går i moskeen for å lære å lese koranen av imamen. Nå er gutten kjempestolt av det han leser, og han har forsøkt å lære bort noen arabiske skriftegn til kameratene sine i barnehagen.

(Førskolelærer)

Dersom barnas kompetanse skal komme fram, må personalet tilrettelegge for innhold og aktiviteter som oppmuntrer barna til å vise det de kan. Når en jobber i en flerkulturell barnehage, må en bruke alle muligheter en har til å utvide innholdet fra det tradisjonelle norske til en mer mangfoldig barnehage. Det betyr ikke at man er nødt til å slutte med norske tradisjoner, men at man kan legge noe mer til.

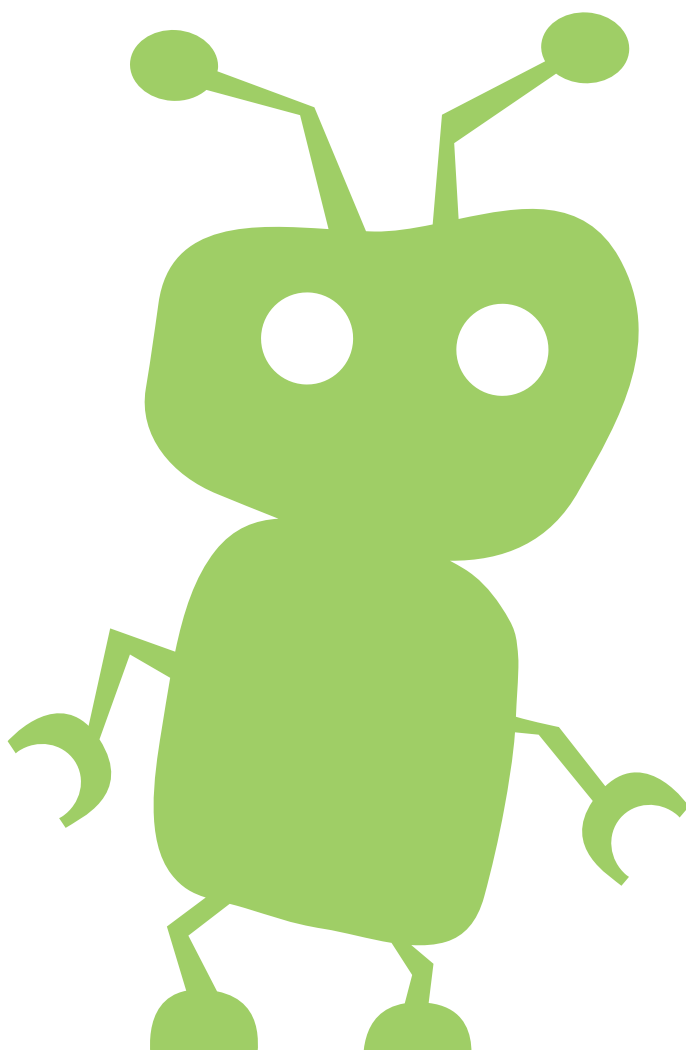
Uansett om barnehagen har tospråklig personale eller ikke er det viktig å understreke at hele personalet i barnehagen har ansvaret for å ivareta alle barna på en god måte. Man må ikke dele barnas morsmål eller ha sammen kulturelle bakgrunn for å kunne ta det enkelte barnets perspektiv og utvikle nære relasjoner. Det handler om å være gode, sensitive og anerkjennende voksne for alle barn.

Refleksjonsspørsmål:

- Hvordan kan vi utvikle personalets kompetanse i vår barnehage, slik at vi klarer å ivareta ulike barn og foreldre sine behov og forutsetninger på en god måte?
- Hvordan arbeider vår barnehage med å gjøre ulike perspektiver, kunnskaper og erfaringer gyldig i personalgruppen?
- Hvordan legges det til rette for at alle ansatte får innflytelse på barnehagens planer, arbeidsmåter og innhold?

Barnehagen og barns identitetsutvikling

Barnehagepersonalets tilnærming til mangfold påvirker barns konstruksjoner av egne identiteter. Det er viktig å se på hvordan samfunnet og tiden barna lever i påvirker og setter rammer for deres følelsesmessige og sosiale liv. Barnehagene må ta konsekvensene av disse samfunnmessige endringene.

Barns identitet kan ikke ses løsrevet fra foreldrenes historie og det samfunnet de vokser opp i. Dencik (1999) mener at «(...) et individ ikke kan defineres, og endnu mindre forstås, løsrevet fra det samfunnd eller mer konkret de sociale sammenhænge, det lever i. Heller ikke små børn» (ibid.:27). Han mener at vilkårene for barns liv og utvikling særlig varierer når mennesker beveger seg over geografiske kulturgrenser. Dette er en av utfordringene for dagens norske barnehager i forhold til barn med minoritetsbakgrunn og deres identitetskonstruksjoner. Hvordan gir barnehagen rom for barns ulike identiteter? Er barnehagen en arena der ulike barn får styrket sitt selvbilde og får en positiv opplevelse av seg selv?

Hvem er jeg?

Identiteter kan forstås som vårt selvbilde, vår selvoppfatning og selvfølelse. Identiteter kan dermed si noe om «hvem er jeg?». For å finne svar på hvem jeg er eller hvem jeg kan være i ulike situasjoner, er jeg avhengig av å være i relasjoner med andre mennesker. Barn og voksne konstruerer sine identiteter i samhandling med andre mennesker, og identitetene forandrer seg over tid. Dermed er ikke svaret på spørsmålet «hvem er jeg?» gitt eller fast. I takt med at livet endrer seg, vil svaret forandre seg. Dermed blir identitetsdanningen en kontinuerlig prosess livet gjennom. Hos de fleste mennesker vil det finnes noen faste elementer av identiteter, som for eksempel kjønn, språk og etnisk tilhørighet. Vi mennesker fungerer på ulike arenaer hjemme, på jobben, ute på gata, som venn, kjæreste og lignende. For eksempel besvares spørsmålet «hvem er du?» av voksne ofte med navn, alder, kjønn, sivilstatus, utdanningsbakgrunn, yrkestittel, religiøs-, etnisk- eller språklig bakgrunn. Barn på sin side vil kanskje beskrive seg selv som jente eller gutt, som det yngste barnet i søskenflokket, det eldste barnet i barnehagen, om de er gode fotballspillere, om de liker å danse eller om de har en religiøs tilknytning. Svarene barnet gir kan variere etter hva de er opptatt av akkurat der og da, i hvilken sammenheng de blir spurt, eller hvem som spør og med hvilke hensikt.

Man kan sammenligne identitetskonstruksjonene med et orienteringsløp hvor man har mange veier for å komme til målet. Orienteringsløperen må ha kart og kompass for ikke å gå seg vill i terrenget. Kartet viser vei og kompasset viser

himmelretningen for å komme seg dit man ønsker. Men kartets vei stemmer ikke alltid med den korteste veien som kompasset peker på. Det er ikke alltid det er den korteste veien som er den beste for å komme dit man ønsker.

Subjektiv og sosial tilskrevet identitet

Begrepet identitet brukes ofte i dagligtale, men dette er et komplekst begrep. Berger og Luckman (2000) peker på at individer har både en subjektiv og en sosial tilskrevet identitet. Den subjektive identiteten er individets opplevelse av seg selv. Dette er barnets forståelse av de andres opplevelse av seg selv. Barnets opplevelse av seg selv påvirkes blant annet av hva slags bekreftelse barnet får fra andre barn og voksne. Er jeg en som andre vil leke med? Er jeg en som hjelper andre? Er jeg en som ofte ødelegger for de andre?

Sosialt tilskrevne identiteter er de andres definisjon av barnet, sosialt definert ut fra faktorer som språklig eller kulturell bakgrunn, religion, hudfarge, kjønn, sosial status og lignende. Et eksempel kan for eksempel være hvordan omgivelsene forventer at du skal oppføre deg som jente eller gutt. Ulike omgivelser har ulike forventninger til jenter og gutter. Det er viktig å huske at barnet selv er aktivt deltakende i denne identitetsprosessen, og ikke bare er en passiv mottaker av andres definisjoner. Et barn med farsispråklig bakgrunn kan for eksempel defineres eller identifiseres av omverden som iransk, men kanskje barnet aldri har vært i Iran. Barnet kan definere seg selv som norskiraner, norsk eller iraner. Barna må ikke nødvendigvis defineres av foreldrenes fortid. Identitet har altså både en dimensjon som psykologisk erkjennelse av seg selv, og en samfunnmessig dimensjon knyttet til blant annet kjønn og sosio-kulturell bakgrunn.

Sammensatte identiteter

En naturlig synliggjøring av mangfold må være et viktig prinsipp i barnehagen. Dette innebærer at alle barn får identitetsbekreftelse slik at de kan utvikle positive selvbilder. Barnehagens personale må ta hensyn til at barn med minoritetsbakgrunn sine identifikasjoner kan bestå av både foreldrenes kulturelle bakgrunn og nye kulturer de lever i, samtidig som barna selv skaper sitt eget kulturelle uttrykk. Dermed kan nye generasjoner utvikle sammensatte identiteter eller det Østberg (2003) kaller plural integrert identitet.

«En personlig identitet kan godt være plural, og det vil blant annet si at man kan «presen-
tere seg selv» på ulike måter, eller hente ut ulike sider av seg selv, avhengig av situasjonen
(situasjonell identitet), (...).»

(ibid.:104).

Det er ikke alltid de voksne i barnehagen eller foreldrene vet hva som er barnets opplevelse av seg selv og sine identiteter. Noen ganger må man prøve og feile, men det viktigste er at man er sensitiv og lydhør for barnas egne oppfatninger og

synspunkter. Et eksempel fra barnehagens hverdag synliggjør det komplekse ved barns identitetsarbeid.

Min datter Defne begynte som ettåring i barnehagen. Barnehagen benyttet seg av tegn til tale for å styrke små barns språk, og alle barna hadde fått et tegn ut fra sine egenskaper og utseende. Defne hadde fått tegnet «T» som er symbol for Tyrkia. Jeg ble irritert over at min datter ikke hadde noen andre egenskaper enn at vi kommer fra Tyrkia. Jeg tok opp dette med personalet. De forandret hennes tegn som «glad Defne» i stedet. Defne nektet derimot å bytte sitt tegn. Hun ga uttrykk overfor både personalet og sin mor at hennes mormor bodde i Tyrkia, og dermed ville hun gjerne bruke tegnet «T» for «Tyrkia Dehne».

(Mor)

Det å ha tilknytning til flere land eller kulturer trenger ikke nødvendigvis å skape noen motsetninger for barnet. Det flerkulturelle aspektet kan være en del av barnets virkelighet og dets identiteter. Barnet kan være både tyrker, norsk, minste barnet hjemme, en som liker å gå i barnehagen, liker å gå på skøyter, liker å gå på koranskolen eller en som går på turn.

«Fra barnas perspektiv representerer de tre sosiale arenaer (hjemmet, moskeen og skolen) ikke atskilte «verdener» eller «kulturer». Arenaene er alle del av én livsverden, deres livsverden»

(Østberg 2003:97).

Barnehagepersonalet bør ta hensyn til barnets virkelighet og livssituasjon. Dette kan personalet synliggjøre også i barnehagehverdagen og barna kan ta med seg sin kulturelle bakgrunn, sine erfaringer og kunnskaper inn i barnehagen. Eksempelet under illustrerer hvordan sammensatte identiteter kan fortone seg for et barn med tyrkisk-norsk bakgrunn.

I: Hvilket språk liker du best å snakke?

H: Tyrkisk... og norsk... begge deler. Jeg kan ikke si at jeg snakker mest norsk eller mest tyrkisk.. jeg snakker begge deler likt.

I: Hva betyr for deg å snakke norsk?

H: Jeg kan ikke gå og snakke tyrkisk på skolen ikke sant?... for her i Norge snakker man norsk. Norsk er halve livet mitt. Ikke halv da, men kanskje kvart.. fordi jeg er født her.. da er jeg halvt norsk, nesten da.

I: Ja, da kan vi si halv da... halve livet ditt er tyrkisk og halve live ditt er norsk?

H: Ja, begge deler...

(Özalp 2005:107)

Det er viktig at barna blir sett, bekreftet og oppmuntret i en inkluderende relasjon. Opplevelsen av stolthet over og følelsen av tilhørighet til sin egen barnehage vil være viktig for identifikasjon og dermed for sosial handlingsdyktighet. Dette forutsetter at barna opplever trygghet og at det som betyr noe for dem og det de kan noe om, er synlig innenfor barnehagens rammer.

Konstruksjoner av identiteter oppstår blant annet i møtet mellom mennesker. Et positivt selvbilde er avhengig av positive samhandlinger med andre, for eksempel barnehagens personale eller andre barn. Personalet står i en maktposisjon i forhold til barnas opplevelse av seg selv (Bae 1996). Barnas selvopplevelse i barnehagen er avhengig av hvordan personalet blant annet møter jenter og gutter med sine ulike språklige og kulturelle forutsetninger. Personalets egenskaper som selvreflekterende i sin posisjon, deres evne til empati og anerkjennelse er noen viktige elementer for at barns selvoppfattelse skal bli ivaretatt på best mulig måte. Et eksempel fra en barnehage viser hvordan personalet på en enkel og god måte kan synliggjøre barns sammensatte identiteter og familietilhørighet:

I barnehagens garderobe var det en liten presentasjon av hvert enkelt barn over barnets hylleplass. Der hang det et bilde av barnet, samt bilder av barnets nærmeste familie. På plassen til Aisha var det et verdenskart som viste at Aisha bodde sammen med mamma og tante i Norge, og at hun hadde pappa og en storebror plassert i opprinnelseslandet Somalia. Presentasjonen av Aisha var skrevet på både norsk og somali. (Førskolelærer)

Selv om Aisha for tiden ikke bor sammen med far og storebror i Norge er disse viktige personer i hennes liv, og de har betydning for hennes opplevelse av hvem hun er. De voksne i barnehagen anerkjenner denne siden ved hennes identitet og gjør dette synlig i barnehagens hverdag på en naturlig måte. En positiv og naturlig synliggjøring av det enkelte barns identiteter må være til stede i barnehagens hverdag. Å ikke se hva barna er opptatt av i og utenfor barnehagen kan oppfattes av barna som at den delen av deres liv ikke er gyldig og relevant i barnehagen. Barna kan altså fint forvalte sine mangfoldige identiteter, hvis omgivelsene legger til rette for dette og støtter deres identitetsutvikling.

Språk og identitet

«Språket er personlig og identitetsdannende og nært knyttet til følelser. Morsmålet er viktig for opplevelse av egen identitet og mestring på mange områder.»

(Kunnskapsdepartementet 2006a:29)

Språket binder identitet, kultur og følelser sammen. Det er viktig for barnet å kunne utvikle de delene av sin identitet som er knyttet til familiens opprinnelsesland. Barnet må kunne ta vare på og videreutvikle sine sosiale og kulturelle forbindelser og da er språket en viktig faktor (Skutnabb-Kangas 1981).

I barnehagen er synliggjøring av barnas morsmål en viktig faktor for at barn med minoritetsspråklig bakgrunn skal utvikle en positiv identitet. Det skal oppleves meningsfullt å snakke sitt morsmål, og i en flerkulturell barnehage er alle språk like verdifulle. Det er derfor viktig at både foreldre og barnehagepersonale gir anerkjennelse for at vi snakker flere språk «her hos oss». Eksempelet under viser et barns opplevelser omkring sitt eget morsmål i barnehagen. En førskolelærer spurte et barn med tyrkiskspråklig bakgrunn:

I: Har du noen ganger lært andre barn tyrkiske ord?

H: Nei.

I: Ville du ikke, eller?

H: Det var ikke sånt populært for å si sånn.

I: Det var ikke populært å lære tyrkisk..?

H: Ikke sånn populært da, men

I: Hvilket språk synes du er populært?

H: Engelsk er populært da. Alle bruker det.

(Özalp 2005)

Dette eksempelet kan tolkes som at barnet ikke har møtt anerkjennelse for at tyrkisk er verdifullt i barnehagen. Det er derfor viktig at førskolelærerne og de øvrige ansatte i barnehagen reflekterer over egne holdninger til barnas ulike morsmål fordi dette henger sammen med barnas selvoppfatning og deres identitetsutvikling.

«... hver gang vi skammer oss over vårt språk, skammer vi oss egentlig over hvordan vi blir oppfattet av andre»

(Loona 1997:205).

I en flerkulturell barnehage skal ingen skamme seg over egne ressurser. Tvert i mot må personalet være med på å bygge flerspråklighet som en ressurs både for barna selv, barnegruppen og samfunnet. Øzerk (1997) understreker at de fleste mennesker føler seg redusert dersom de ikke får mulighet til å bruke sitt morsmål.

«Reduserte muligheter til identifikasjon med det språket en bruker hjemme til daglig, og som er det ene språket man møter der, kan lett føre til utvikling av emosjonelle blokkeringer og til lære- og utviklingshemninger. Det kan svekke den kulturelle identiteten og gi utrygghet og redusert selvspekt»

(ibid.:158).

Når barnet føler «emosjonelle blokkeringer», slik Øzerk beskriver ovenfor, kommer det til kort i svaret på «hvem er jeg?». Den sosiale basisen for identitetsdannelse er at følelsen av tilhørighet og tilknytning er et viktig grunnlag

for identitetskonstruksjonene. Tilhørighet og tilknytning gjelder både i forhold til familien og sosiale nettverk med andre barn og voksne i barnehagen.

Synliggjøring av mangfold – identitetsbekreftelse og perspektivutvidelse i barnehagen

«Barnehagen skal være et miljø hvor ulike individer og ulike kulturelle ytringer møtes i respekt for det som er forskjellig. Å belyse ulikhetene og det som er felles kan gi grunnlag for forståelse og innsikt. Et møte med noe som er forskjellig fra ens eget, gir muligheter for å utvikle en positiv nysgjerrighet overfor menneskers og kulturers likheter og ulikheter»

(Kunnskapsdepartementet 2006a:18)

Barns forskjellige erfaringer og kunnskaper knyttet til språk, kultur eller religion må gjenspeiles i barnehagens hverdag, slik at alle barn kan finne gjenkjennelse og identitetsbekreftelse. Det vil si at barna må møte noe kjent i barnehagens hverdag; de språkene som snakkes, eventyrene som fortelles, sangene som syn- ges, bøkene i bokhylla, utkleddingstøyet i dukkekroken, bildene på veggene, bokstavene som pryder garderoben eller høytidene som feires. Målet er at barn med både minoritets- og majoritetsbakgrunn skal gjenkjenne noe som *sitt* i barnehagen, slik at deres identitet blir bekreftet. Gjennom en slik positiv og naturlig synliggjøring av det som er likt og ulikt kan barna utvikle respekt for det som er forskjellig.

Det er også viktig at alle barn møter perspektivutvidelse i barnehagen. Gjennom nye perspektiver og erkjennelser i barnehagen kan kunnskaper og erfaringer bidra til å utvide den enkeltes forståelse av verden og menneskene rundt seg. Dette er en viktig del av barnas sosiale kompetanse i et flerkulturelt samfunn. Når både forskjeller og likheter synliggjøres på en naturlig måte i barnehagen kan personalet bidra til å utvikle barnas perspektiver og fremme likeverd og motvirke diskriminering og undertrykking. Ved å skape rom for identitets- bekreftelse og perspektivutvidelse i barnehagen kan barnehagens personale bidra til at barna utvikler trygge og sterke identiteter. Mulighetene for mangfold er store i en flerkulturell barnehage. Det er derfor viktig at personalet forvalter disse mulighetene på en god måte som ivaretar det enkelte barnets muligheter til lek, læring, mestring og glede i barnehagen.

Refleksjonsspørsmål:

- Hvordan kan personalet i vår barnehagen bekrefte barnas ulike identiteter på en god måte?
- Hvordan synliggjøres ulike språklige, kulturelle og religiøse uttrykk i barnehagens hverdag?
- Hvilke ulike språklige, kulturelle og religiøse uttrykk blir barna gjort kjent med i barnehagen?

Med flere språk i barnehagen

I verdenssammenheng er det å være flerspråklig naturlig i mange land. I Norge har blant annet den samiske urbefolkningen og de nasjonale minoritetene (kvener, tatere) bidratt til språklig mangfold. Enspråklighet har likevel blitt sett på som det normale i det norske storsamfunnet, mens flerspråklighet gjerne har blitt oppfattet som unormalt. En befolkning som behersker ulike språk er viktig innenfor både privat og offentlig virksomhet sett i et internasjonalt perspektiv. Flerspråklighet er derfor verdifull felleskapital for samfunnet, i tillegg til at en bred språkkompetanse er en viktig ressurs for den enkelte.

Barnehagen er en viktig arena for barns språkutvikling. Her kan barna møte andre barn og voksne gjennom lek, samspill og ulike aktiviteter som kan bidra til å utvikle barnas språk. Dette understrekes tydelig i Rammeplanen (Kunnskapsdepartementet 2006a):

«Barnehagen må sørge for at alle barn får varierte og positive erfaringer med å bruke språket som kommunikasjonsmiddel, som redskap for tenkning og som uttrykk for egne tanker og følelser

(ibid.:29).

Det er personalet i den enkelte barnehage som skal bidra til å utvikle barnehagen til en god arena for språkutvikling for alle barn, uansett hvilket morsmål barnet har. For at barnehagen skal være en god arena for språkutvikling for alle barn, er personalets kompetanse avgjørende. Personalet må derfor ha relevant kompetanse, og reflektere over egne holdninger, kunnskaper og ferdigheter knyttet til språk og flerspråklighet. Hvordan klarer personalet å ivareta barnas behov for å forstå og bli forstått? Hvilke kunnskaper har personalet om flerspråklighet, betydningen av morsmål og læring av norsk som andrespråk? Hvilke holdninger har personalet til flerspråklighet?

Personalets holdninger og kunnskaper

Holdninger til og kunnskaper om barn med to- eller flerspråklig bakgrunn har vært vekslende innenfor barnehagefeltet. Noen førskolelærere har sett på det å vokse opp med flere språk som et problem og nærmest som en årsak til språkvansker hos barn i førskolealder. Andre igjen ser flerspråklighet som en verdifull ressurs for det barnet det gjelder, for barnegruppen og for samfunnet. Det er ingenting som skulle tilsi at barn ikke kan lære flere språk samtidig. Det er heller slik at jo flere språk en kan, jo lettere er det å lære seg et nytt språk. Begrensningene ligger heller i samfunnets holdninger til flerspråklighet og de mulighetene som barnet blir gitt til å utvikle sine språk (Ladberg 1996).

Mangfold i barnehagen var tema i første del av temaheftet. Vi så på ulike tilnærminger til mangfold i barnehagen, og hvordan personalet kan ha en problem- eller ressursorientert tilnærming til mangfold. Personalets holdninger får konsekvenser for hvordan situasjonen blir for språklæring når det gjelder barn med minoritetsspråklig bakgrunn i barnehagen. Der personalet har en problemorientert tilnærming til språklig og kulturelt mangfold vil andre språk enn norsk møte liten grad av anerkjennelse. Personalet kan være av den oppfatning at det er problematisk for små barn å lære flere språk, og ser på morsmålet som et hinder for å lære og utvikle det norske språket. Tidligere kunne foreldre med minoritetsspråklig bakgrunn bli oppfordret til å snakke norsk med barnet sitt også hjemme, med gode intensjoner om at barna da lettere ville lære norsk. Dette kan få uheldige konsekvenser for kommunikasjonen mellom foreldre og barn. Foreldre må selvsagt kommunisere med barna sine på det språket de behersker best.

Barnehager som har en ressursorientert tilnærming til mangfold vil kunne legge til rette for en god språkutvikling for barn med minoritetsspråklig bakgrunn der tospråklighet anerkjennes og er et uttalt mål. Ulike morsmål anerkjennes som verdifulle ressurser for det enkelte barnet, for barnegruppen og for samfunnet. Dette innebærer at ulike språk høres og synes i barnehagens hverdag, at personalet har et bevisst forhold til språkarbeidet i barnehagen og at de arbeider målrettet med språkopplæring og at foreldrene er inkludert i barnehagens arbeid.

Tospråklig utvikling og læring i barnehagen

«En rekke barn har et annet morsmål enn norsk og lærer norsk som andrespråk i barnehagen. Det er viktig at barna blir forstått og får mulighet til å uttrykke seg. Barnehagen må støtte at barn bruker sitt morsmål og samtidig arbeide aktivt med å fremme barnas norskspråklige kompetanse»

(Kunnskapsdepartementet 2006a:29).

Barn med minoritetsspråklig bakgrunn er langt fra noen ensartet gruppe. Noen barn begynner i barnehagen med stor språkkompetanse på både morsmålet og andrespråket (norsk). Hos andre barn er morsmålet godt utviklet, mens de ennå ikke har kommet så langt i utviklingen av norsk. Barnehagens personale skal

kunne legge til rette for at barnet utvikler og lærer språk med utgangspunkt i de forutsetningene barnet har, og samtidig sørge for at barnets språklige kunnskaper gjøres gyldig i barnehagen.

Morsmål

Morsmål kan defineres som det språket barnet lærer først, det språket barnet forstår best eller det språket barnet identifiserer seg med (Engen og Kulbrandstad 2000). Alle disse tre faktorene trenger ikke å være tilstede samtidig, og noen vil også hevde at man kan ha mer enn ett morsmål og at flerspråklighet er barnets morsmål (Valvatne og Sandvik 2002, Özalp 2005). Det er vanlig å skille mellom *simultan* og *suksessiv* tospråklig utvikling. Når barnet lærer to eller flere språk samtidig fra fødselen av snakker vi om simultan tospråklig utvikling (Valvatne og Sandvik 2002). Når barnet begynner å lære det andre språket litt senere enn morsmålet snakker vi om suksessiv tospråklighet. «Jo yngre barnet er når det begynner å lære det andre språket, jo mer vil den tospråklige utviklingen ligne på simultan tospråklig utvikling» (ibid.: 290).

«Et godt utviklet morsmål er en grunnleggende forutsetning for den videre språklige utviklingen, også når det gjelder skriftspråk og leseforståelse»

(Kunnskapsdepartementet 2006a:29).

I dag har vi kunnskaper fra forskning som viser at utvikling av morsmålet i tillegg til å ha en egenverdi i seg selv, er svært viktig også for utvikling av andrespråket (Cummins 1996, Thomas og Collier 2001). Kombinasjonen av barnehage og opplæring på morsmålet i grunnskolen har også vist seg å ha positiv effekt for elevers mestring i utdanningssystemet (Bakken 2003, Øzerk 2003). Når barnet har gode kunnskaper og ferdigheter på sitt morsmål, vil dette også komme utviklingen på andrespråket til gode. Dette er viktig både med tanke på barnets lærings situasjon i barnehagen, men også med tanke på overgangen til skolen og barnets skolefaglige mestring. Ved å anvende denne kunnskapen kan personalet i barnehagen legge til rette for god tospråklig utvikling i barnehagen. Morsmålet vårt er nært knyttet til følelser og identitet og relasjoner til våre nærmeste. Noen vil kalle morsmålet for hjertets språk, det språket du kan uttrykke dine innerste følelser med. Samtidig er morsmålet også forbundet med tilhørighet til foreldre, søsken, familie, slektninger og venner.

Når vi vet hvordan språket er knyttet til barnets opplevelse av seg selv, blir det særlig viktig å reflektere over hvordan barnets språk blir møtt av barn og voksne i barnehagen. En 5-åring som blir møtt med en holdning om at han «skjønner veldig lite» eller «han har ikke noe språk», har ikke gode lærings- og læringsmuligheter i barnehagen. Selv om han kan kurdisk er det hans mangler i det norske språket som synliggjøres i barnehagen. Dette fører til en marginalisering der barnets ressurser ikke gjøres gyldig i barnehagen (Özalp 2005). Det er derfor viktig at barnets morsmål anerkjennes i barnehagen, først

og fremst av de voksne. Det er de voksne som legger føringer for hva som ses på som verdifullt av barnegruppen, og som er rollemodeller når det gjelder utvikling av et støttende og inkluderende fellesskap der språklig mangfold blir sett på som en ressurs.

Morsmålet og kunnskapstilegnelse – tospråklig assistanse

Utvikling av morsmålet står sentralt med tanke på barnets læring i barnehagen. Dette gjelder både i et langsiktig perspektiv der morsmålet støtter barnets utvikling av kognitive ferdigheter, og et her-og-nå perspektiv der morsmålet fungerer som støtte for læring av de ulike fagområdene i barnehagen (Engen og Kulbrandstad 2000). Læring og utvikling på morsmålet spiller altså en viktig rolle for barnas helhetlige utvikling. «Gode kommunikasjonsmuligheter er betingelsen for et rikt begrepsapparat hos barn, og slike betingelser skapes lettest når samtalen kan foregå på et talemål en behersker (...)» (ibid.:167).

I barnehagen vil tilbud om tospråklig assistanse til barn med minoritetsspråklig bakgrunn være viktig for barnas muligheter til å bruke morsmålet som redskap for læring. Sammen med en voksen som behersker barnets morsmål kan barnet få muligheter til:

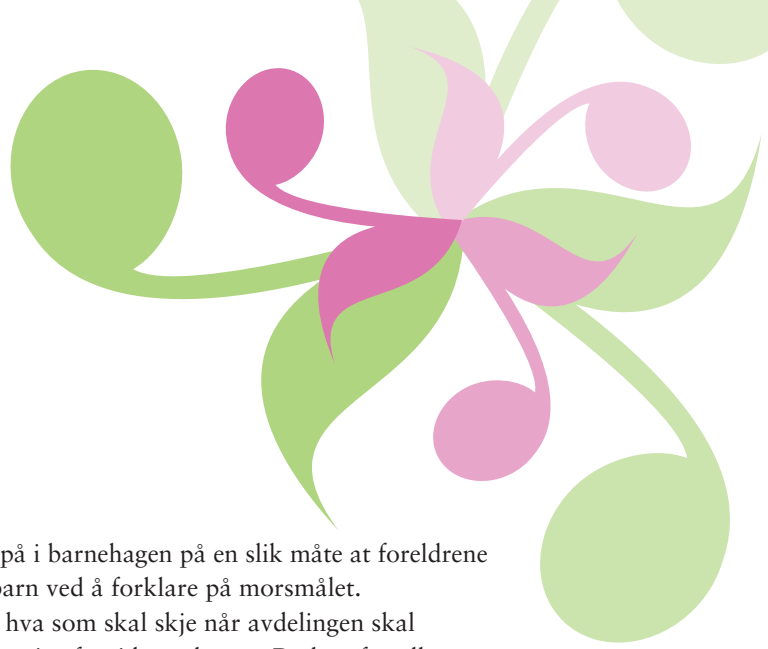
- å forstå og selv gjøre seg forstått
- å gi uttrykk for tanker, meninger og følelser (medvirkning)
- å utforske og utvide sin kunnskap
- å delta likeverdig i lek og andre aktiviteter
- å forberede seg til aktiviteter og innhold i barnehagen, samt å bearbeide inntrykk i etterkant av aktiviteter.

Se for deg at avdelingen skal begynne med et nytt eventyr som tema i samlingsstunden. For et barn som har begrensede ferdigheter i norsk vil det selvsagt være mye lettere å forstå innholdet i eventyret og kunne tilegne seg noen av de norske ordene, hvis barnet på forhånd har fått eventyret fortalt på det språket barnet behersker – altså morsmålet. Barnet vil da kunne danne seg en forståelse av innholdet og begrepene i eventyret og gjøre dette til en del av sin kunnskap og sitt tankeverktøy. Denne kunnskapen vil barnet kunne benytte seg av når eventyret så formidles på barnets andrespråk. Når barnet har lært et eventyr eller lært om andre temaer på morsmålet vil dette altså komme andrespråket til gode fordi dette blir en del av barnets kognitive kompetanse (Cummins 1996, Kibsgaard og Husby 2002).

Det finnes ulike måter å organisere tospråklig assistanse på i barnehagen. Barnehagen kan for eksempel ansette tospråklig personale i ordinære stillinger i barnehagen, og samtidig implementere metoder for språkarbeid som en del av barnehagens ordinære arbeid.

Foreldre som ressurs for barns språkutvikling

Foreldre er en viktig ressurs for sine barns læring. Gjennom et nært samarbeid med personalet kan foreldrene spille en viktig rolle for barnas språkutvikling også i barnehagen. Personalet bør gi foreldrene informasjon om hvilke temaer

og aktiviteter barnet skal være med på i barnehagen på en slik måte at foreldrene kan fungere som en støtte for sine barn ved å forklare på morsmålet. Foreldrene kan forberede barnet på hva som skal skje når avdelingen skal på museumsbesøk eller det skal være nissefest i barnehagen. De kan fortelle eventyr som barnehagen jobber med på morsmålet, og snakke med barnet om det som skjer i hverdagen på morsmålet. Dette krever et godt og nært samarbeid med barnehagen, der personalet har ansvar for at et slikt samarbeid fungerer og blir gitt plass.

Når barnehagen ikke har tospråklig assistanse

Hva da når barnehagen ikke har tospråklige assistenter eller andre ansatte som behersker barnets morsmål? Dette er en situasjon som er kjent for mange barnehager. I barnehager som mangler tospråklig assistanse til barna er det ekstra viktig at førskolelærerne tilrettelegger for metoder som er tilpasset barn med norsk som andrespråk. Barnehagen må tilrettelegge for metoder som bidrar til å øke barnas muligheter for forståelse og deltakelse i egen hverdag. Dette kan være metoder som er kommunikasjonsstøttende for barnet, for eksempel bruk av konkrete (bilder, figurer, ting) og læring gjennom fysiske aktiviteter. Dette krever kunnskaper om arbeidsmåter og språklig bevissthet blant hele personalet.

Norsk som andrespråk

Foreldre, barnehageansatte, lærere og politikere er opptatt av at barn med minoritetsspråklig bakgrunn skal beherske det norske språket, slik at de kan nyttegjøre seg av innholdet i barnehagen og opplæringstilbudet i skolen på en god måte. Det er derfor viktig å etablere en forståelse i barnehagen om at morsmålet har en sentral rolle i barnets utvikling i norsk som andrespråk.

«Om et barn har utviklet sitt begrepsforråd på ett språk, så innebærer andrespråksinnlæringen i stor utstrekning å sette nye språklige etiketter på allerede kjente begreper (...). Det vil ta lang tid før det nye språket kan fungere effektivt som støtte for hukommelsen og tenkningen (...). Hvis en vil lette innlæringen av norsk, er det derfor viktig at barnets førstespråk utvikles»

(Engen og Kulbrandstad 2000:169).

Mye av det som skjer i barnehagen blir rutiner som gjentar seg mer eller mindre hver dag. Dagsrytmen og innholdet i barnas hverdag blir forutsigbar og kan være svært oversiktlig for barna. Særlig for barn som begynner i barnehagen og ikke møter voksne eller andre barn som snakker deres språk, kan faste dagsrytmer og rutiner skape forutsigbarhet og oversikt i en ny hverdag. Barnet kan observere hva de andre gjør, og skjønner etter hvert hva det skal gjøre når det er tid for mat, samlingsstund, lek eller tur. Barnet kan altså fungere godt i hverdagen ved å observere og forstå de ulike sammenhengene. Likevel er det viktig at de voksne er bevisste på hvordan de kan støtte barnets språklige utvikling og begrepsforståelse i det norske språket gjennom hele barnehagedagen.

Det er julefest i barnehagen. Barn og voksne holder hverandre i hendene mens de går rundt juletreet og synger. De synger «Jeg gikk meg over sjø og land», og har vært innom både «klappeland» og «hoppeland» da det er Blerona sin tur til å bestemme hvilket land vi skal reise til. «Bæ, bæ, lille land» foreslår Blerona begeistret.

(Førskolelærer)

Det er ikke alltid barna forstår betydningen av de ordene de lærer. Selv om barnet forstår hva det skal gjøre når noen sier «vaske hender», er det ikke sikkert at barnet har dannet seg en begrepsforståelse av ordene «hånd» og «vaske». Det er derfor viktig at de voksne er tilstede sammen med barnet i ulike situasjoner og kan benevne det barnet gjør og de ulike tingene og fenomenene som er i barnets omgivelser.

Det finnes mange måter å jobbe med språk på i barnehagen. I løpet av de siste årene har kunnskaper og erfaringer om metoder for andrespråklæring fått økt fokus blant førskolelærere. Mange barnehager har utviklet gode arbeidsmåter for å utvikle barn med minoritetsspråklig bakgrunn sin språkforståelse, både i norsk og morsmål. Slike arbeidsmåter kjennetegnes av at:

- personalet viser interesse og anerkjennelse for barnets helhetlige språkkompetanse
- det tilrettelegges for at barna kan lære begreper gjennom kommunikasjonsstøtte – for eksempel ved bruk av konkrete og visualisering
- barna lærer gjennom lek og fysisk aktivitet
- personalet systematisk observerer barnas språkutvikling og dermed tilpasser språkarbeidet etter barnas kunnskaper og interesser.

Det finnes ingen fasit når det gjelder valg av arbeidsmåter for språkarbeid med barn i barnehagen. Hvilke metoder man bruker avhenger av hva slags kompetanse som finnes i personalgruppen og hvilke ressurser barnehagen har. Grunnlaget for arbeid med barns tospråklige utvikling og læring i barnehagen ligger likevel i personalets tilnærminger til mangfold; deres holdninger, kunnskaper og ferdigheter innenfor tospråklighet. (I litteraturlisten s. 51 finner du anbefalte nettsted for informasjon om språkarbeid i barnehagen med et flerspråklig perspektiv).

Barns medvirkning i egen hverdag

Barns rett til medvirkning og barnehagens plikt til å ta hensyn til det enkelte barns behov er særlig omtalt i Rammeplanen. Med utgangspunkt i FNs barnekonvensjon og Barnehaelovens § 3 skal barnehagens personale ivareta barnas rett til å gi uttrykk for sitt syn på barnehagen og ha innflytelse over egen hverdag. Dette innebærer at personalet må lytte til det enkelte barnet, sørge for god kommunikasjon og samspill, samt å samarbeide med foreldrene om barnas trivsel, ønsker og behov. Dette kan være en utfordring for barnehager der personalet møter barn og foreldre de ikke deler språk med. Selv om samspill og kommunikasjon handler om mer enn bare det rent verbale språket, er det verbale språket et viktig verktøy for formidling av tanker, meninger, erfaringer og kunnskaper. Barnehagen må altså sørge for at alle barn får muligheten til å forstå og bli forstått.

Medvirkning kan innebære alt fra å kunne påvirke det daglige innholdet i barnehagens hverdag til å kunne gi uttrykk for egne følelser og delta i konfliktløsninger. Ved å ha ansatte i barnehagen som behersker de ulike barnas morsmål har man mulighet til å ivareta barnas behov for å forstå og bli forstått og deres rett til medvirkning. Likevel vet vi at situasjonen for mange barn er at de ikke har voksne i barnehagen som kan deres morsmål. Hvordan kan barnehagen sørge for at også disse barna har medvirkning i egen hverdag, og får mulighet til å delta med sine meninger og ytringer? Igjen er vi inne på personalets kompetanse og evne til å tilrettelegge med utgangspunkt i det enkelte barnets forutsetninger. Det er derfor viktig at personalet utvikler gode arbeidsmåter for kommunikasjon og samspill mellom barn og voksne som ikke deler samme språk. Å bistå barn med å løse konflikter når de formidler seg på ulike språk kan være en stor utfordring. En barnehage gjorde gode erfaringer med å rekonstruere hendelser sammen med barna. De voksne brukte enten barna selv (i rollespill) eller små figurer til å gjenskape konfliktsituasjoner. På den måten fikk barna formidlet ulike oppfatninger av hva som hadde skjedd ved hjelp av enkle virkemidler. Barna fikk sjansen til å formidle sine opplevelser rundt det som hadde skjedd, og de fikk samtidig muligheten til å ta den andres perspektiv (Gjervan 2004).

Hvis barnehagen har faste rutiner for barns medvirkning, for eksempel ved at de har møter med barna hvor de diskuterer og gir rom for at barna kan gjøre ulike valg og prioriteringer, bør dette være tilrettelagt på en slik måte at alle barn har muligheten til å delta ut fra egne språklige forutsetninger. Hvis barna for eksempel skal velge en aktivitet eller en gruppe de skal være på, kan dette gjøres ved at man illustrerer med bilder, figurer eller lignende. Det er ofte lettere for barn å være i mindre grupper når noe skal diskuteres eller tas stilling til. Spesielt hvis barnet er alene om sitt språk i barnehagen kan det være viktig å delta i en mindre og mer oversiktlig gruppe. Det er personalet i barnehagen sitt ansvar å sørge for at innholdet i barnehagen er tilpasset alle barna i gruppen.

Også når det gjelder barns medvirkning kan foreldrene være en verdifull ressurs for barnet og barnehagen. Personalet kan samarbeide med foreldrene slik at barnet kan være forberedt på temaer som skal diskuteres i barnegruppa.

Foreldrene kan også formidle barnets tanker og opplevelser knyttet til trivsel og meninger om barnehagens hverdag og innhold.

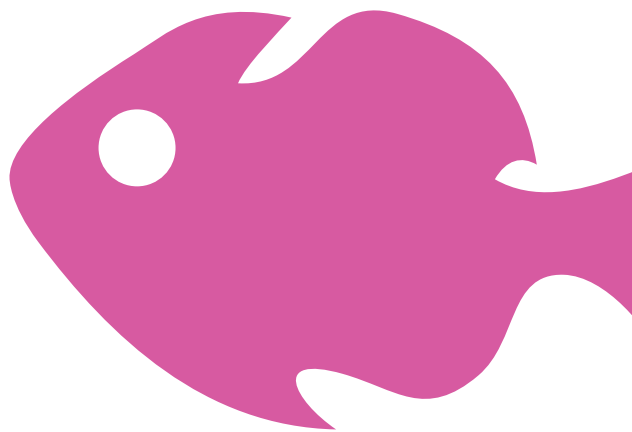
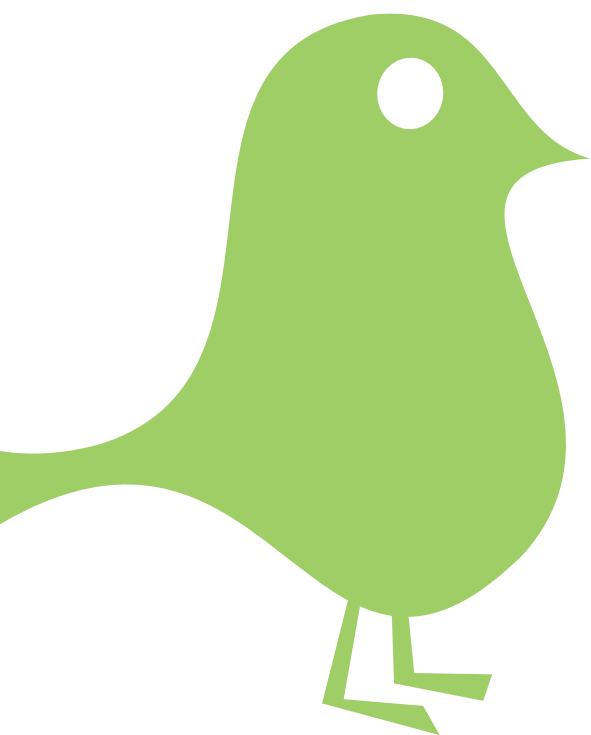
Refleksjonsspørsmål:

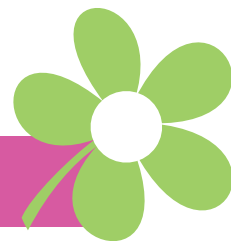
- Hvordan samarbeider barnehagen med foreldrene når det gjelder barnas språkutvikling?
- Hvordan tilrettelegger barnehagen for utvikling og læring på morsmål og andrespråket i barnehagen?
- Hvordan blir det flerspråklige perspektivet implementert i barnehagens planer, innhold og arbeidsmåter?
- Hva kjennetegner samarbeidet mellom tospråklig assistent, pedagogisk leder og det øvrige personalet i barnehagen?

Samarbeid med foreldre

«Foreldre og barnehagens personale har et felles ansvar for barns trivsel og utvikling. Det daglige samarbeidet mellom hjem og barnehage må bygge på gjensidig åpenhet og tillit. Foreldre må kunne stole på at de kan ta opp det som opptar dem i forhold til barnet og barnehagen, selv om det skulle innebære kritikk»

(Kunnskapsdepartementet 2006a:15).

Foreldre vi møter i barnehagen har ulike behov, ønsker og forutsetninger. De har ulik sosial, kulturell og religiøs tilhørighet, de snakker ulike språk og de har ulike livssituasjoner. Mange foreldre har levd hele livet i Norge, noen har levd store deler av livet i andre land, andre har vokst opp i Norge med foreldre som har sin bakgrunn fra andre land. Hver enkelt har sin historie og sin personlighet som er med på å prege hverdagen. Alle kommer til barnehagen med ønsker om gode oppvekstmuligheter for barna sine. Dette kapittelet fokuserer på forhold vi ser på som vesentlige for at alle foreldre skal bli møtt med forståelse, respekt, åpenhet og tillit i samarbeidet med barnehagen.

Barnehagen – en møteplass med rom for mangfold?

Barnehagen er et viktig møtested for småbarnsforeldre. I en barnehage med en ressursorientert tilnærming til mangfold verdsettes foreldrenes likheter og ulikheter, og ulike tanker om hva som er barns beste får komme til uttrykk. Forskjellige spørsmål om det som skjer i barnehagen blir stilt og den enkelte forelder opplever at personalet er interessert i hvem de er og hva de er opptatt av. Personalet og foreldrene er ikke nødvendigvis enige om alt, men ved å lytte til hverandre, får de en stadig større forståelse for hverandres oppfatninger. Foreldre opplever at deres tanker om hva som er viktig for barna deres blir ivare tatt og at dette får konsekvenser for praksis i barnehagen. Gjennom å bli kjent med foreldrene og deres tanker og kunnskaper om barna sine, får personalet viktig informasjon om barna som er viktig for å kunne tilrettelegge for det enkelte barn på en god måte.

Personalets kompetanse i møte med foreldrene

Undersøkelser som blant annet omhandler læreres samarbeid med foreldre i skolen, viser at lærerne opplever at det er krevende å samarbeide med foreldre som er forskjellige fra en selv. Jo større forskjell det er mellom læreres og foreldres oppfatninger og verdisyn, jo mindre sannsynlig er det at foreldrene får innflytelse over det som skjer på skolen (Loona 1995, Seeberg 2003). En konsekvens av dette kan være at foreldre blir oppfattet som problematiske og uengasjerte. Gjennom media hører vi både fra barnehager og skoler om

foreldre som ikke stiller opp på møter eller andre arrangement tilknyttet skolen eller barnehagen. Det blir gjerne fokusert på foreldre med minoritetsbakgrunn og at de mangler engasjement og forståelse for barnas situasjon. Når det oppleves vanskelig å samarbeide med noen foreldre, bør en se på hva barnehagen har gjort for å inkludere foreldrene. Har foreldrene fått muligheter til å snakke om det som er viktig for dem? Har personalet formidlet informasjon om barnehagens arbeid på en forståelig måte for foreldrene? Har personalet tatt ansvar for at foreldrene har muligheten til å forstå og ha innflytelse på det som skjer i barnehagen?

Gode dialoger

Når det gjelder samarbeid mellom barnehagen og foreldrene har det i de siste tiårene vært en dreining fra å se på pedagoger som en type eksperter som presenterer de riktige svarene på den gode barneoppdragelsen, til et større fokus på dialog og gjensidighet. (Andersen, Gundelach og Rasmussen 2005, Dahlberg, Moss og Spence 2003, Rasmussen 1996, Aanderaa og Halvorsen 2001)

Det som særpreger en god dialog er at den er maktfri og likeverdig, den har et personlig språk og alle bidrag lyttes til og anerkjennes (Kommuneforlaget 2004). Målet for dialogen er å skape forståelse, og ikke nødvendigvis enighet. Skal dialogen være fruktbar må de som deltar være både ærlige og tydelige (Eidsvåg 2006). En tydelig formidling av det som skjer i barnehagen blir viktig for at alle foreldre skal bli kjent med det arbeidet som gjøres. Det å henge opp en plakat med informasjon om tid, sted og dato for foreldremøte, vil for noen vekke flere spørsmål enn svar. Hvem er dette møte for? Er det frivillig eller obligatorisk? Hva forventer barnehagen av foreldrene på et slikt møte? Gjelder det alle foreldre eller bare de som opplever noe som vanskelig i forhold til sitt barn?

Anerkjennelse

Anerkjennelse handler om likeverdighet, og det å vise respekt for den andres opplevelsesverden. Fokuset er på den indre opplevelsesverden og på det å prøve å forstå hvordan en opplevelse kan ha mening og være gyldig for den det gjelder, uavhengig av hvordan det oppleves av andre (Bae 2004). Når dette er utgangspunktet for å samarbeide, kan personalet tenke både likt og forskjellig fra foreldre og samtidig samarbeide godt. Ved å lytte til hvordan den andre opplever sin situasjon, får vi viktig kunnskap om hva vedkommende er opptatt av. Med et slikt utgangspunkt kan barnehagens personale få til et gjensidig og godt samarbeid med alle foreldre som bygger på respekt og lydhørhet (Kunnskapsdepartementet 2006a).

Pappaen til Kasim på 5 år kommer til barnehagen og vil snakke med Prisilla, pedagogisk leder, dagen etter at de største barna har vært på skogtur. Han vil ikke at Kasim skal være med på flere skogturer. Prisilla spør hva som gjør at pappaen tenker slik. Han forteller om hvordan Kasim hadde hatt det da han kom hjem fra barnehagen, etter skogturen. Han hadde hatt virkelig vondt i beina og hatt vanskelig for å sovne på kvelden. Pappaen ønsker ikke at dette skal gjenta seg. Prisilla viser forståelse for at pappaen ikke ønsker at Kasim skal ha det vondt. Hun forteller om hvor gøy Kasim hadde hatt det på turen og at det kan hjelpe med et varmt bad. Hun ber om at Kasim må få være med på en skogtur til. Hun ønsker å finne ut om han får vondt i beina da også. Hun sier at hvis han får like vondt etter neste skogtur, ville det kanskje være lurt å kontakte lege. Pappaen er enig. Etter neste skogtur får ikke Kasim vondt i beina og pappaen synes det er helt ok at han får være med på flere skogturer.

(Førskolelærer)

I et likeverdig møte oppstår det en villighet til å lytte og lære av hverandre. Man kan bli en betydningsfull samarbeidspartner som det blir spennende å samtale med. Det å være i en god dialog handler om å ha en forståelse av at ens egne erfaringer og tenkning er én av flere. Gjennom samtaler mellom personalet og foreldrene kan forhold bli belyst fra ulike sider og man får en større innsikt i hverandres tanker og livsverdener. Slike samtaler kan handle om store spørsmål knyttet til verdier, tro og moral, eller det kan være små men viktige temaer i hverdagen. Samtalene kan for eksempel handle om insekter og små krypdyr som barna finner på utelekeplassen i barnehagen. Noen barn har lært at de ikke skal røre dem. De har kanskje foreldre som kommer fra land hvor insekter og krypdyr kan være giftige og smittefarlige. Andre barn synes det er kjempe-

spennende med småkryp og foreldre sender med forstørrelsesglass til barnehagen for at barna skal få studere dyrene nøye. Noen temaer kan også omhandle mer eksistensielle spørsmål. Når barn får småsøsken, aktualiseres diskusjonen om hvordan barn blir til. Barna har sine tanker og samtaler om temaet, og foreldrene har sine tanker om hvordan man snakker med barn om slike intime spørsmål. Både blant foreldre og personale vil oppfatningene variere. Det kan være vanskelig å bli enig om hvordan man skal snakke med barna om dette. Samtaler mellom barnehagens personale og foreldrene kan bidra til å skape forståelse for at ulike syn må få leve side om side. Foreldrene må få oppleve at de blir respektert for sine oppfatninger både på dette og på andre områder.

I en god dialog vil vi få kjennskap til ulike måter å tenke på. Dette kan bidra til at en også selv endrer oppfatninger og utvider sine perspektiver på noen områder, noe som kan være berikende både for personalet og for foreldrene. For personalet blir det viktig å være vår for hvordan foreldres tanker påvirkes av den bakgrunnen de har og den livssituasjonen de er i. Våre oppfatninger kan påvirkes av om vi tilhører minoriteten eller majoriteten i samfunnet, i hvilken grad vi kjenner det norske samfunnet og den norske barnehagetradisjon, eller i hvilken økonomisk og sosial situasjon vi er i.

Maktperspektivet i relasjonene

Samarbeidet mellom personalet og foreldrene har både asymmetriske og symmetriske sider. Et fruktbart samarbeid krever både tydelighet om den enkelte ansvar og oppgaver i samarbeidet og ønsket om et likeverdig forhold. Det blir viktig å være klar over hvordan makten er fordelt mellom personalet og foreldre. Hvilken kunnskap om barn og barndom er det som gjelder i barnehagen? Hva kan sies, hva snakkes det ikke om og hvem kan si hva? Finner en svar som synliggjør at forhold virker undertrykkende for noen, kan en begynne å stille nye spørsmål, snakke om det som ikke har vært snakket om og slik være med på å skape ny kunnskap (Gjervan, Andersen og Bleka 2006). I arbeidet med å gi foreldrene nødvendig informasjon om barnehagens virksomhet og invitere foreldrene til reell medvirkning, er det viktig at personalet reflekterer over maktperspektivet i relasjonene. Makten må være fordelt slik at det oppleves som lett å spørre om det en måtte lure på, og at det ikke skapes for stor avstand mellom personalet og foreldrene. Det kan skje at barna kommer hjem og forteller om noe som har skjedd i barnehagen og foreldrene blir bekymret. Ved å snakke med personalet, kan misforståelser oppklares og videre bekymring avverges. Hvis foreldrene opplever at det er for stor avstand til personalet, kan det oppleves vanskelig å ta opp bekymringer og vanskelige temaer med de ansatte i barnehagen.

Vanskelige temaer

Noen temaer kan være vanskelig å snakke om i barnehagen; for eksempel at fysisk straff er en del av noen foreldres oppdragerpraksis. Dette er gjerne et tema som personalet knytter til omsorgssvikt og plikt til å involvere barnevernet. Foreldre vet som regel at det er lover i Norge som forbyr foreldre å slå barna sine. Dette kan bidra til at foreldrene ikke ønsker å snakke med personalet om

dette temaet. De kan være redde for at personalet ikke vil forstå hvordan det er å komme fra et samfunn der dette er en akseptert del av barneoppdragelsen. Det å være i en god dialog handler om å kunne se andres ståsted uten å slippe sitt eget av syne. Det betyr at det er mulig for personalet å holde fast på tanken om at fysisk straff ikke er bra for barn, og samtidig møte foreldre med anerkjennelse. Ved å åpne opp for samtaler om dette og andre temaer, kan personalet gi foreldrene mulighet til å reflektere over ulike måter å møte barn på. Skal man få gode samtaler om slike tema, må man ha en forståelse av at det tar tid å bli fortrolig med nye måter å tenke og handle på i forhold til barn. Foreldrene kan gjerne føle seg rådvile med tanke på hvordan de skal reagere når barna deres oppfører seg på måter som de ser på som uakseptable. En viktig rolle for personalet vil være å bidra til at foreldre blir kjent med ulike måter å sette grenser på, uten å krenke barnet. De kan få anledning til å utvide sin forståelse av barns situasjon og av sin egen oppdragerpraksis (Gjervan, Andersen og Bleka 2006). Slike samtaler kan utvides til å omfatte hvordan foreldre viser at de er glad i barna sine, hvordan de snakker sammen med barna eller hva de liker å gjøre sammen. Gjennom et slikt arbeid kan forholdet mellom foreldre og barn styrkes og foreldres behov for å anvende fysisk straff erstattes med andre reaksjonsformer.

Inkludering og deltakelse

«Personalet har ansvar for å gi foreldrene nødvendig informasjon om og begrunnelse for barnehagens virksomhet og invitere foreldrene til reell medvirkning.»

(Kunnskapsdepartementet 2006a:15)

For å vite hva som er «nødvendig informasjon», må man vite hvem foreldrene i barnehagen er og hvilken kjennskap de har til barnehageliv i Norge. Man vil kanskje vektlegge forskjellige forhold i møte med en far som selv har gått i norsk barnehage og nå kommer med sitt andre barn i samme barnehage, enn med en far som kommer med sine to barn og er nyankommen flyktning fra Burma. I møte med faren fra Burma kan det være vanskelig å vite hva han er kjent med og hva han har behov for informasjon om. Det blir helt grunnleggende å sikre hans mulighet for å forstå og gjøre seg forstått ved hjelp av tolk eller tospråklig personale. I kommuner der det er vanskelig å skaffe tolk på enkelte språk, kan telefontolk være en god løsning. I møte med alle foreldre er det viktig at personalet etterspør foreldrenes ressurser og kunnskaper om egne barn.

Jeg opplever at Hassan har blitt mer bortskjemt etter at han har begynt i barnehagen. Jeg ser at han får lov til å bestemme mye selv når han er i barnehagen. Han godtar ikke lenger alltid det jeg sier til han, slik han gjorde før. Han vil si sin mening og diskutere med både meg og mannen min.

Han bestemmer over storebroren som går på skolen også. Jeg vet ikke helt hva jeg skal gjøre...

Jeg lurer på hvordan jeg kan være bestemt mot han. Hva tror du?

(Mor)

Mange foreldre med minoritetsbakgrunn befinner seg i en situasjon der de må manøvrere mellom ulike tanker om hva som er en god oppvekst, og ulike tanker om hva det er å være gode foreldre. Noen forestillinger har man med seg fra egen oppvekst og familie, noen møter man i barnehagen, i nabolaget eller gjennom aviser og TV. Noen foreldre kan oppleve at verdier de har tatt for gitt og sjelden snakket om plutselig blir stilt spørsmål ved av voksne som tenker annerledes. Man får behov for å sette ord på noe som tidligere bare har vært en måte å leve på. Dette kan handle om hva det innebærer at barna skal få en muslimsk oppdragelse i Norge, eller hvorfor barna legger seg samtidig som foreldrene om kvelden. Jo mer forskjellig det samfunnet vi lever i som voksen er fra det samfunnet vi vokste opp i, jo større krav stiller det til vår omstillingsevne.

Ulike former for samarbeid

For at foreldre skal bli kjent med barnehagens arbeid, er det uformelle samarbeidet av stor betydning. Gjennom hverdagssamtaler og tilstedeværelse i barnehagen kan foreldre og personalet bli tydelige og trygge for hverandre. Barnehagen kan bli et sted der det oppleves godt for foreldrene å dele tanker om hvordan det er å være småbarnsforeldre.

Ved at foreldre inviteres inn på avdelingen og får se hvordan livet fortøner seg innenfor barnehagens vegger, får de mulighet til å bli kjent med barnehagens innhold og arbeidsmåter. De får se hvilke aktiviteter som foregår, hvordan voksne og barn omgås, hva en samlingsstund kan være og hvordan det arbeides for at barna utvikler sine språk. Dette gir personalet et godt utgangspunkt til å fortelle om det pedagogiske arbeidet og om tankene bak det de gjør. Foreldre kan gjøre seg opp meninger om barnehagens innhold og arbeidsmåter, om barnas behov og interesser blir ivarettatt og om barna oppdras i tråd med foreldres verdier og interesser. Spesielt for foreldre som ikke har særlig kjennskap til norsk barnehagetradisjon, kan slik deltakelse i barnehagens hverdag bety mye. Det foreldrene har lest om barnehagens arbeid i skriftelige planer og dokumenter, blir gjerne klarere og mer nyansert når de får se det i praksis.

Gjennom spontane og uohøytidelige hverdagssamtaler er ikke terskelen så høy for å dele det man har på hjertet. Både humor og latter, nysgjerrighet og fortrolighet finner lett sin plass her. Personalet blir kjent med hvem foreldrene er og hva som opptar dem, det være seg hverdagsliv, barn eller barneoppdragelse. Dette uformelle samarbeidet kan bidra til å gi retning til det formelle samarbeidet, som temaer på foreldremøter og foreldresamtaler eller til arbeidet med barna. Det formelle samarbeidet kan derfor ses på som en videreføring av det uformelle samarbeidet. Gjennom et bevisst arbeid med å bygge tillit og gjensidig forståelse for hverandres situasjon i hverdagen, legges et grunnlag for at både personalet og foreldre skal oppleve det formelle samarbeidet som engasjerende.

Barnehagen gir også småbarnsforeldre mulighet til å møte andre foreldre med barn i samme alder. Har foreldrene et lite nettverk ellers, kan kontakter de etablerer i barnehagen bety mye for enkelte familier.

Foreldrenes muligheter til reell deltakelse

«I møte med foreldre med minoritetsspråklig bakgrunn har barnehagen et spesielt ansvar for at foreldrene har mulighet til å forstå og gjøre seg forstått i barnehagen»

(Kunnskapsdepartementet 2006a:15).

For å sikre alle foreldre rett til deltagelse og reell medvirkning må barnehagen sørge for tolk til foreldre som ikke behersker norsk språk godt nok til å kunne forstå og til å gjøre seg forstått. Planer og beskjeder må også vurderes oversatt skriftlig eller muntlig til ulike språk. Noen foreldre har vokst opp i samfunn med en sterk muntlig tradisjon og er mest fortrolig med, muntlig kommunikasjon. Det å omstille seg til et samfunn der skriftlig informasjon er så sentralt som i Norge, kan være en prosess som tar tid. Mange barnehager har gjerne tradisjon for å gjennomføre spørreundersøkelser for å få informasjon om foreldre og barns trivsel i barnehagen. Dette kan være en god kommunikasjonsform for noen foreldre og helt unyttig i møte med andre. Det gjelder derfor å ta i bruk ulike arbeidsmåter for å sikre at alle får gitt tilbakemeldinger på det arbeidet som gjøres i barnehagen. For foreldre som ikke er fortrolige med å lese skriftlige planer og dokumenter på norsk, kan en billedperm som synliggjør barnehages arbeid være et godt utgangspunkt for samtale om arbeidet. Daglig bruk av digitale bilder kan styrke foreldrenes innsikt i barnas hverdag i barnehagen.

I barnehager med flerspråklig personale som deler språk med noen av foreldrene, har man et godt utgangspunkt for å sikre en gjensidig forståelse i hverdagen. Det er likefullt viktig at en vurderer når for eksempel tospråklige assistenter skal fungere som tolk. I formelle settinger som en foreldresamtale, kan det være viktig at man benytter eksterne tolker. Dette for å unngå en uryddig situasjon både for den tospråklige assistenten og for foreldrene. I alle sammenhenger man benytter tolk må man la tolken klargjøre sin rolle og sin taushetsplikt, slik at situasjonen er avklart for alle de involverte i samtalen. På foreldremøter med foreldre som har behov for tolk, er det viktig at den som leder møtet tydelig formidler til alle hva det innebærer at det er tolk tilstede. Dette forhindrer at den enkelte foreldre skal føle ubehag med situasjonen. Er det flere tolker tilstede, vil det være naturlig at tolkene og den som fører ordet snakker vekselvis. Er det bare én tolk, vil simultantolking være lettere. Noen barnehager har også gode erfaringer med språkhomogene foreldremøter, eller at foreldre deles inn i språkhomogene grupper i deler av et foreldremøte. Dette må vurderes ut fra de behov som foreldrene og barnehagen har. Sammenkomster for foreldre kan være forskjellige. Man kan organisere ulike grupper som møtes flere ganger med utgangspunkt i felles interesser, for eksempel ønsker å bli kjent med ulike barnebøker, friluftsliv for barn eller formingsaktiviteter for barn.

Samarbeid med andre instanser

«For at barn og foreldre skal få et mest mulig helhetlig tilbud til beste for barns oppvekst og utvikling, kreves det at barnehagen samarbeider med andre tjenester og institusjoner i kommunen»

(Kunnskapsdepartementet 2006a:53).

For mange foreldre spiller samarbeidet med barnehagepersonalet en sentral rolle ved eventuelle behov for samarbeid med andre instanser som skole, pedagogiske fagsentre, helsestasjon, PPT, BUP, eller barnevern. Spesielt for foreldre med lite kjennskap til de ulike instansene, kan det oppleves utrygt når de introduseres som mulige samarbeidspartnere. Man kan være usikker på hvilke konsekvenser det kan få å innlede et slikt samarbeid. Man kan være urolig for hvilken retning et slikt samarbeid kan ta og om det vil bidra til at barnet får det bedre. Kanskje og kan foreldrene være redd for å miste omsorgen for barnet sitt.

Det er viktig at foreldrene får grundig kunnskap om de aktuelle instansene, slik at de får mulighet til å forstå hva dette samarbeidet handler om og hvilke konsekvenser det vil få for familien og for barnet. Det blir også viktig at foreldrene og personalet over tid har snakket sammen om hvordan de opplever barnet og slik bygger opp en felles forståelse av barnets situasjon. Underveis i denne prosessen bygges tilliten til at personalet vil barnet og familien vel, og foreldrene kan møte nye instanser med en tro på at også de jobber for barnas beste.

Refleksjonsspørsmål:

- Hva kjennetegner foreldresamarbeidet i vår barnehage?
- Hvilke verdier vil vi skal prege samarbeidet med foreldrene?
- Hvordan tilrettelegger vi for at alle foreldre får muligheten til å forstå og selv gjøre seg forstått i barnehagen?
- Hvordan tilrettelegger vi for at alle foreldre er inkludert i utforming av barnehagens planer, innhold og arbeidsmåter?

Litteraturliste:

- BAE, B. 2004: *Dialoger mellom førskolelærer og barn: en beskrivende og fortolkende studie*. [Oslo]: Det utdanningsvitenskapelige fakultet Institutt for spesialpedagogikk Universitetet i Oslo: Unipub.
- BAE, B. (1996): *Det interessante i det alminnelige – en artikkelsamling*. Oslo: Pedagogisk forum.
- BAKKEN, A. 2003: Morsmålsundervisning og skoleprestasjoner. I *Tidsskrift for ungdomsforskning*. Nr. 3/2003 (3-24).
- CUMMINS, J. 1996: *Negotiating identities: Education for Empowerment in a Diverse Society*. California: California Association for Bilingual Education.
- BARNE- OG FAMILIEDEPARTEMENTET 2005: *Lov om barnehager*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- BOURDIEU, P. 1979: *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dommekraften*. Oslo: Pax forlag as.
- DAHLBERG, P. MFL. 2002: *Fra kvalitet til meningsskaping - morgendagens barnehage*. Oslo: Kommuneforlaget.
- DANIELSEN, A. OG HANSEN, M. N. 1999: *Makt i Pierre Bourdieus sosiologi*. I Engelstad, F.: *Om makt. Teori og kritikk*. Gjøvik: Ad notam Gyldendal.
- DENCIK, L.& SCHULTZ J. P. (1999): *Børn og familie i det postmoderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag.
- EIDSVÅG, I. 2006: Dialog og klokskap. Artikkel i *Aftenposten* 5.2.2006
- ENGEN, T. O. OG KULBRANDSTAD, L. A. 2000: *Tospråklig og minoritetsundervisning*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- GLÆVER, KATRINE 2003: *Barnehagen som flerkulturell arena*. I Mørk, O.: *Jeg kjenner ikke han på norsk, jeg*. Valdres: Oplandske bokforlag.
- GJERVAN M., ANDERSEN C. E, BLEKA M. 2006: *Se mangfold! Perspektiver på flerkulturelt arbeid i barnehagen*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- GJERVAN, M. 2004: Når ordene ikke strekker til. I *Barnehagefolk. Verden i barnehagen*. Særtrykk 2004. Oslo: Pedagogisk Forum (48-53).
- HAUGE, A.M. 2004: *Den felleskulturelle skolen*. Oslo, Universitetsforlaget.
- KIBSGAARD S. OG HUSBY, O. 2002: *Norsk som andrespråk i barnehage og småskole*. Oslo: Universitetsforlaget.
- KOMMUNEFORLAGET 2004. *Sammen om en bedre skole*. Kvalitetsforbedring gjennom dialog. Oslo: Kommuneforlaget.
- KUNNSKAPSDEPARTEMENTET 2006a: *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- KUNNSKAPSDEPARTEMENTET 2006b: *F-02/2006. Statstilskudd til drift av barnehager*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- LOONA, S. 1997: *Tospråklig*. I Eriksen, T. H. (red): *Flerkulturell forståelse*. Oslo: Tano Aschehoug.
- LOONA, S. 1995: *Den norske skolen og innvandrereforeldre - er et jevnbyrdig samarbeid mulig?* I Arnberg, P. og Ravn, B. (red.) 1995: *Mellom hjem og skole*. Oslo: Praxis Forlag.
- MJELVE, A. Ø. 1996: «Hør på maken». *Tospråklig assistanse i barnehagen*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- NRK ØSTLANDSSENDINGEN 2003: *Svartelista*. http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_ostlandssendingen/802120.html
- NYGÅRD, DORA LISE 2003: «Å skape mening» - fellesopplevelser og språk. I Mørk, O.: *Jeg kjenner ikke han på norsk, jeg*. Valdres: Oplandske bokforlag.
- PIHL, J. 1999: *Enhets skolen i det flerkulturelle samfunnet*. I Bredal, D. (red.), *Frihetens kår: En bedre skole* Oslo: LIFO (128-144).
- SEEBERG, M. 2003: *Dealing with difference: two classrooms, two countries: a comparative study of Norwegian and Dutch processes of alterity and identity, drawn from three points of view*. Dr.gradsavhandling. NOVA-rapport nr. 18. Oslo: Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- SKOUG, TOVE 1999: *Minoritetsbarna og innføring av Rammeplan for barnehagen*. Høgskolen i Hedmark, Rapport 22/1999.
- SKUTNABB-KANGAS, T. (1981): *Tvåspråklig*. Lund: Liber.
- THOMAS, W. OG COLLIER, V. 2001: *A National Study of School Effectiveness for Language Minority Students' Longterm Academic Achievement*. Centre for research on education, Diversity and Excellence, 2001. www.crede.ucsc.edu

UTDANNINGS- OG FORSKNINGSDEPARTEMENTET 2003: *Rammeplan for førskolelærerutdanningen*. Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet.

UTDANNINGS- OG FORSKNINGSDEPARTEMENTET 2003: *Likeverdig utdanning i praksis! : strategi for bedre læring og større deltakelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning 2004-2009*. Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet.

VALVATNE, H. OG SANDVIK, M. 2002: *Barn, språk og kultur. Språkutvikling fram til sjuårsalderen*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

YTREHUS, L. A. 2001: *Forestillinger om «den andre»*. *Images of Otherness*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

ØSTBERG, S. 2003: *Muslim i Norge. Religion og hverdagsliv blant unge norsk-pakistanere*. Oslo: Universitetsforlaget.

ÖZALP, F. 2005: «Når jeg snakket tyrkisk, sa alltid de voksne HÆÆÆ». *Oppvekst i norske barnehager sett med noen tyrkiskspråklige barns øyne*. HiO-hovedfagsrapport 2005 nr. 13.

ØZERK, K. 2003: *Sampedagogikk*. Valdres: Oplandske bokforlag.

ØZERK, K. 1997: En faglig fundert tilnærming til morsmålsundervisning for språklig Minoriteter. I Sand, T. (red.): *Flerkulturell virkelighet i skole og samfunn*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Nettressurser:

Tolketjenester:
<http://www.tolkeportalen.no>
<http://www.hero.no>

Flerkulturelt materiell:
www.antirasistisk-senter.no
www.festivalshop.co.uk
<http://home.online.no/~josandoe/flagg.htm>:
Verdens flagg

Ressurser – språkarbeid:

www.drammen.kommune.no:

Veileder. Tospråklig opplæring i barnehagen. Drammen kommune har utarbeidet en perm for barnehagene knyttet til språkopplæring for barn med minoritetsspråklig bakgrunn i barnehagen. Veilederen kan lastes ned hos Drammen kommune/ Oppvekst og utdanning/ Språkskattprosjektet.

www.dfb.deichman.no:

Det flerspråklige bibliotek har tospråklige bøker (som kan kjøpes) og bøker på ulike morsmål.

www.hundespor.no:

Flerspråklige læremidler for barn.

<http://www.skolenettet.no/flerkulturell>:

Skolenettets eksempelsamling. Eksempler fra flerkulturelt arbeid i barnehage og skole.

<http://www.lu.hio.no/adm/bjerkeprosjektet/>:

Metode og kartleggingsverktøy tilrettelagt for barn med minoritetsspråklig bakgrunn i barnehage og småskole.

<http://www.flat33.com/bzzzpeek/index1.html>:

Dyrelyder på ulike språk.

<http://www.elite.net/~runner/jennifers/>:

Setninger på ulike språk.

<http://www.shabbir.com/romance/bday.html>:

«Gratulerer med dagen» på ulike språk.

Kontakter:

www.hio.no/nafo:

Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring

Utgitt av:
KUNNSKAPSDEPARTEMENTET 2006

Offenlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Kopi- og distribusjonsservice
www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Publikasjonskode F-4214 B

Heftet kan kjøpes gjennom
Akademika AS
Pb. Blindern, N-0134 OSLO
Telefon: +47 22 18 81 23
Telefax: + 47 22 18 81 01
offpubl@akademika.no
www.akademika.no

Design: Tank Design as
Foto: Sveinung Bråthen
Trykk: RK Grafisk AS
Opplag: 20 000

